

Redakcja

MAŁGORZATA BUDNIK-MINIERSKA
PAWEŁ A. LESZCZYŃSKI
MAŁGORZATA JEZIORSKA

PRAWO I EKONOMIA

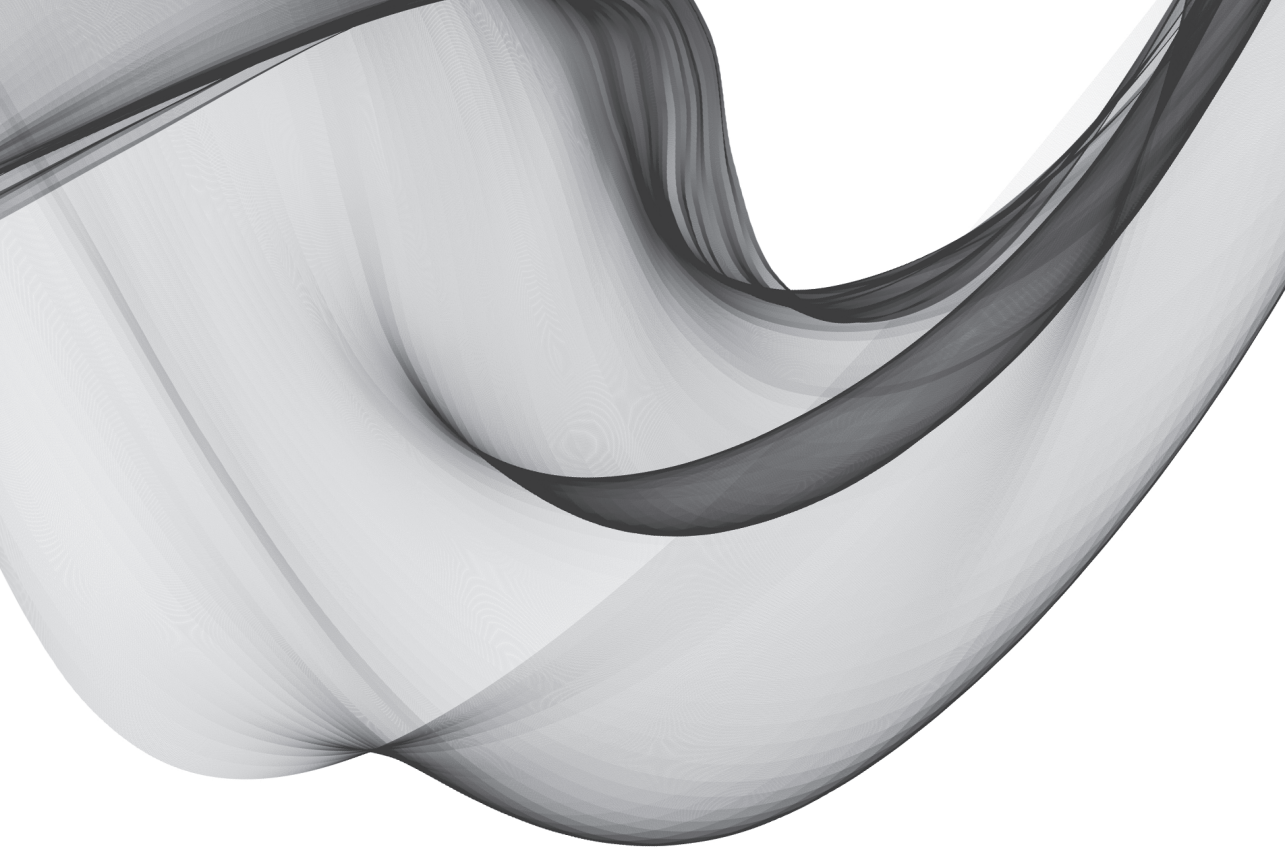
WYBRANE ZAGADNIENIA.
POLSKA, EUROPA, ŚWIAT

ARCHAEGRAPH
Wydawnictwo Naukowe

PRAWO I EKONOMIA -
WYBRANE ZAGADNIENIA.
POLSKA, EUROPA, ŚWIAT

REDAKCJA

MAŁGORZATA BUDNIK-MINIERSKA
PAWEŁ A. LESZCZYŃSKI
MAŁGORZATA JEZIORSKA

Redakcja

MAŁGORZATA BUDNIK-MINIERSKA
PAWEŁ A. LESZCZYŃSKI
MAŁGORZATA JEZIORSKA

PRAWO I EKONOMIA

WYBRANE ZAGADNIENIA.
POLSKA, EUROPA, ŚWIAT

ARCHAEGRAPH
Wydawnictwo Naukowe

Redakcja:

Przewodnicząca komitetu redakcyjnego: mgr Małgorzata Budnik-Minierska

Wiceprzewodniczący komitetu redakcyjnego: prof. AJP, dr hab. Paweł A. Leszczyński

Wiceprzewodnicząca komitetu redakcyjnego: dr Małgorzata Jeziorska

Redakcja Techniczna:

Rafał Minierski

Michał Mrozek

Dr Mariusz Hassa

Agata Tarnacka

Recenzenci:

dr Inż. Rafał Śpiewak

doc. dr Grażyna Sipińska

dr Joanna Sepioło

dr Paweł Falenta

prof. Grażyna Walczak

Korekta redaktorska i skład

Karol Łukomiak

Projekt okładki

Karol Łukomiak

© copyright by authors & ArchaeGraph

ISBN 978-83-67527-64-4

Wersja elektroniczna dostępna na stronie internetowej wydawcy:

www.archaeograph.pl

ARCHAEGRAPH

Wydawnictwo Naukowe

ŁÓDŹ, MAJ 2023

SPIS TREŚCI

PRZEDMOWA	5
Michał Mrozek, Małgorzata Niwicka THE PEPSICO, INC. IN THE LIGHT OF THE COVID-19 PANDEMIC. THE FINANCIAL CONTEXT	9
Martyna Szoja CHIŃSKIE INWESTYCJE NA KAUKAZIE POŁUDNIOWYM: ARMENIA, AZERBEJDŻAN, GRUZJA	21
Małgorzata Budnik-Minierska AKT OSKARŻENIA W NIEMIECKIM PROCESIE KARNYM	33
Patrycja Szczypiór WOLNOŚĆ DO SWOBODY SUMIENIA I RELIGII PRAWEM DZIECKA	50
Magdalena Korzekwa-Kaliszuk PRAWNOMIĘDZYNARODOWE GWARANCJE OCHRONY ZDROWIA OSÓB NIEPEŁNOSPRAWNYCH	63

PRZEDMOWA

Niniejszym przedstawiany Państwu interdyscyplinarną monografię naukową zatytułowaną PRAWO I EKONOMIA - WYBRANE ZAGADNIENIA. POLSKA, EUROPA, ŚWIAT, w której znajduje się pięć autorskich rozdziałów młodych adeptów nauki.

Pierwszą część monografii otwierają dwa rozdziały z zakresu nauk ekonomicznych. W pierwszym z nich, pt. THE PEPSICO, INC. IN THE LIGHT OF THE COVID-19 PANDEMIC. THE FINANCIAL CONTEXT autorzy Michał Mrozek oraz Małgorzata Niwicka, przedstawiają ocenę sytuacji finansowej PepsiCo, Inc. w związku z pandemią COVID-19. W pracy autorzy wykorzystali analizę statystyczną, dynamiczną, porównawczą i dokumentacyjną. Zakres czasowy opracowania obejmuje lata 2020-2021, ale w niektórych zagadnieniach został on poszerzony. Proces wnioskowania przebiegał w sposób dedukcyjny.

W kolejny rozdział autorstwa Martyny Szoji tj. CHIŃSKIE INWESTYCJE NA KAUKAZIE POŁUDNIOWYM: ARMENIA, AZERBEJDŻAN, GRUZJA, obejmuje przedstawienie chińskiej obecności inwestycyjnej w regionie Kaukazu Południowego, tj. w Republice Armenii, w Republice Azerbejdżanu, a także w Gruzji. Wskazuje na jej historię, przyczyny i potencjalne skutki. Pomimo, iż Chiny pojawiły się na omawianym regionie dopiero po rozpadzie ZSRR, czyli w 1991 r., to już dziś wykazują się szczególnym znaczeniem dla gospodarek Gruzji, Armenii i Azerbejdżanu. Według danych Banku Światowego od 2005 r. chińskie obroty handlowe z Armenią, Azerbejdżanem i Gruzją wzrosły w sposób odpowiedni o około 2070%, 380% i 1885%. Inwestorami są wielkie państwowe przedsiębiorstwa jak też różne chińskie firmy prywatne. Chińskie inwestycje obejmują swoim zakresem wszystkie sektory gospodarcze krajów Kaukazu Południowego.

Kolejną część monografii otwierają trzy rozdziały z zakresu nauk prawnych. W pierwszym z nich pt. AKT OSKARŻENIA W NIEMIECKIM PROCESIE

KARNYM autorstwa Małgorzaty Budnik-Minierskiej przedstawia współczesny kształt procesu karnego w Niemczech, który jest podobny do polskiej regulacji. W zakresie niemieckiego procesu karnego występują zasady: legalizmu, skargowości, oficjalności, swobodnej oceny dowodów, ustności oraz bezpośredniości. Niemiecki proces karny charakteryzuje się m.in. silnym dążeniem do wykrycia prawdy, z tego względu niemieckie prawo umożliwia organom procesowym działanie z urzędu oraz powiązanie obowiązującej zasady prawdy materialnej z zasadą inkwizycyjności. Omawiany niemiecki proces karny rozpoczyna się od postępowania przygotowawczego. By uruchomić następny etap procesu konieczna jest skarga publiczna albo wniosek o wydania nakazu karnego. Wówczas rozpoczyna się postępowanie przejściowe, w obrębie którego przewodniczący przekazuje informacje oskarżonemu o przysługujących mu uprawnieniach dotyczących składania wniosków dowodowych jak również zarzutów przeciw otwarciu postępowania głównego. W granicach niemieckiego procesu karnego występują także szczególne odmiany postępowania zwykłego tj.: postępowanie przyspieszone i postępowanie zaoczne. Na uwagę zasługuje fakt, że pokrzywdzony również ma prawo uczestniczyć w granicach procesu karnego, występując jako oskarżyciel posiłkowy czy w postępowaniu adhezyjnym, występując jako powód cywilny.

Kolejny rozdział autorstwa Patrycji Szczypiór pt. WOLNOŚĆ DO SWOBODY SUMIENIA I RELIGII PRAWEM DZIECKA przedstawia analizę praw dziecka oraz wolności odnoszącej się do swobody sumienia i religii, które zagwarantowane są przez Konwencję o Prawach Dziecka. Konwencja o Prawach Dziecka ratyfikowana została wraz z deklaracjami oraz zastrzeżeniami. Wskazane Deklaracje dotyczyły między innymi przepisów odnoszących się do swobody wolności sumienia i religii dzieci. Konstytucja RP jest najważniejszym aktem prawnym w kraju. Do dziś w kwestii wolności istnieje swego rodzaju kontrast pomiędzy prawem krajowym, a przepisami Konwencji. Polska w tej sprawie stoi na stanowisku, zgodnie z którym dokonuje się tych praw z poszanowaniem władzy rodzicielskiej.

Ostatni rozdział Magdaleny Korzekwa-Kaliszuk pt. PRAWNOMIĘDZYNARODOWE GWARANCJE OCHRONY ZDROWIA OSÓB NIEPEŁNOSPRAWNYCH, autorka podnosi, że starzejące się społeczeństwo oznacza zwiększającą się liczbę osób niepełnosprawnych, co stawia nowe wyzwania, w szczególności w zakresie ochrony zdrowia. Istnieje szereg aktów prawnych stanowiących o gwarancjach ochrony zdrowia osób niepełnosprawnych, na czele których znajduje się z Konwencja o prawach osób niepełnosprawnych z 2006 r. Podkreślić należy, że w dalszym ciągu sytuacja osób z różnymi trudnościami zdrowotnymi jest trudna, co oznacza, że większość postulatów wyrażonych

w aktach prawnych nie została zrealizowana. Omawiany artykuł zawiera prezentację najważniejszych norm z zakresu prawa międzynarodowego obejmujących ochronę zdrowia, jego profilaktyki, dostępu do leczenia i rehabilitacji osób niepełnosprawnych. W zakresie artykułu weryfikowana jest hipoteza stanowiąca o tym, że poziom ochrony zdrowia oraz dostępu do rehabilitacji jest zależny w szczególności od sytuacji gospodarczej danego kraju, a w znikomym zakresie od umów międzynarodowych. Artykuł zawiera również konkluzje przedstawiające przyczyny wskazanej sytuacji.

W imieniu Komitetu Redakcyjnego niniejszego tomu pragniemy złożyć podziękowania osobom zaangażowanym w proces wydania przedmiotowej monografii naukowej, w szczególności wydawnictwu, recenzentom, autorom i pozostałym członkom Komitetu.

*Komitet
Redakcyjny*

THE PEPSICO, INC. IN THE LIGHT OF THE COVID-19 PANDEMIC. THE FINANCIAL CONTEXT

Summary: The fundamental aim of the paper is the assessment of the financial situation of PepsiCo, Inc. concerning the COVID-19 pandemic. The paper is using of statistical, dynamic, comparative, and documentation analysis. The time scope of the study is 2020-2021, but in some issues that was broadened. The operational profit increased by 11.0%, while the operating margin shrank by 0.3%. A 14 percentage point effect from higher commodity prices and increased advertising and marketing expenditures largely offset the positive impact of net revenue growth and efficiency savings on operating profit expansion. The drop in operating margin may be traced back to an increase in commodity prices. The decrease in COVID-19-related expenses from the previous year helped boost operational profit by 6.0%. The inference process took place in a deductive way.

Keywords: PepsiCo Inc., financial context, COVID-19, pandemic

INTRODUCTION

Even after governmental restrictions are eased and economies gradually, partially, or fully reopen in certain jurisdictions and markets, the ongoing economic effects and health concerns associated with the pandemic may continue to influence consumer behavior, including changes in product and channel preferences. This may result in decreased sales or profit from the sale of its products. This is the case even though the pandemic is over and has had an effect on the economy. Due to declining demand for its products or shifting consumer purchasing and consumption patterns, and continuing economic uncertainty, the company has recorded and may continue to record charges for the impairment of its ability to recover or collect accounts receivable, owned, or leased assets, including certain foodservice, vending, and other equipment, or prepaid

expenses. The company has developed and will continue to develop and implement health and safety protocols, business continuity plans, and crisis management protocols to mitigate the negative impact of COVID-19 on its employees and business. However, the extent to which the pandemic will impact the company's business and financial results will continue to depend on numerous evolving factors that the company is unable to accurately predict and which will vary by jurisdiction (ReportLinker, 2023).

The third-quarter 2022 financial results for PepsiCo, Inc. are published as the company's global business momentum picks up steam. The firm has increased its full-year organic sales growth forecast to 12% (from 10%) and its core constant currency profits per share forecast to 10% (from 8%), both as a consequence of its excellent start to the year. With the help of pep+, the company has made significant investments to improve the speed, strength, and quality of its operations. Business executives are buoyed by the company's progress on its strategic goal, and they have recommitted themselves to putting resources into the company's employees, products, and services, as well as the supply chain and distribution channels, to attain market domination (KANTAR, 2023).

Research questions

The focus of this paper is on a few key components of PepsiCo, Inc.'s financial status as it relates to the recent COVID-19 outbreak. The fundamental aim of the paper is the assessment of the financial situation of PepsiCo, Inc. concerning the COVID-19 pandemic.

The authors presents the following research problems:

1. What is the diversification of the financial situation of PepsiCo, Inc. concerning the COVID-19 pandemic?;
2. Which of the research aspects of the financial situation of PepsiCo, Inc. concerning the COVID-19 pandemic have the highest, middle, and lowest levels?

Materials and methods

This paper's theoretical section included a survey of the relevant literature about the factors that determine company profitability. The research was conducted by record keeping; statistical; comparative; and dynamic analysis. Reports, databases, books, textbooks, academic and trade magazines, and scientific articles were used to compile the information for this work.

THEORETICAL ANALYSIS

DETERMINANTS OF PROFITABILITY IN ENTERPRISES

There have been a lot of studies done on what makes certain sectors, like banking, insurance, manufacturing, or real estate, successful for publicly listed corporations. Following many theoretical frameworks, the findings indicate that these factors may be broken down into three classes: deliberate corporate traits, industry variables, and macroeconomic environment factors. Profitability and business performance may be analyzed using one of five popular theories: the market-based view (MBV), the resource-based view (RBV), the strategy-structure performance (SSP), the structure-conduct performance (SCP), or the organization-environment structure performance (OESP). Many MBV authors believe that a company's competitive advantages stem from the economics of industrial organization, namely the ability to capitalize on growth prospects in new markets (Chamberlain, 1962).

The findings of the research in RBV are very different from those in NPV because, in RBV, it is possible to say that profitability is produced as a result of the distinct contributions of various resources such as human resources, machines, and technology. In NPV, on the other hand, the findings are very similar (Bromiley and Rau, 2016, pp. 95-106). The SSP school of thought believes that a company's strategy has a greater chance of being successful than the strategies of its competitors who do not have the same degree of strategic fit. This is because the strategy was developed with consideration for external environmental factors and, as a result, drives the development of organizational structure and processes (Defee and Stank, 2005, pp. 28-50). We know, as a result of conducting empirical tests of the SSP theory, that external variables have a significant impact on the value of a firm as a result of the direct and large influence they have on the structure of the market (Chamberlain, 1962). In addition, the framework of the market, as well as, by extension, the structure, behavior, and performance of the market, are impacted by a broad variety of external elements, such as the acts of governments and legal systems. Similarly, empirical studies have classified the many profit-generating factors into two major classes. Financial leverage, sufficiency, independence, liquidity, size, growth, capital structure, age, and other managerial decisions are all examples of internal drivers (Anbar and Alper, 2011, pp. 139-152). The second group is worried about environmental factors, which are measured by macro and industrial indicators. Market structure, sector growth rate, and the rate of increase in imports are all examples of sector-level indicators;

macroeconomic indicators include the rate of economic expansion, inflation, interest rates, and the performance of the financial markets (Pattitoni et al., 2014, pp. 763-775).

Lazaridis and Tryfonidis gathered data on 131 companies that traded on the Athens Stock Exchange between the years 2001 and 2004 to explore the relationship between capital structure and profitability (Lazaridis and Tryfonidis, 2006, pp. 26-35). We find that the cash conversion cycle and the debt ratio harm profitability, but the size of the firm and the ratio of fixed assets to total assets have a favorable influence on profitability. Alshatti conducted research in Jordan over eight years, beginning in 2005 and continuing through 2012, on a total of thirteen commercial banks to evaluate the relationship between financial stability and profitability (Alshatti, 2015, pp. 62-71). The findings suggest that fast solvency and investment ratios are positively related to a bank's profitability, whereas equity and immediate solvency ratios are negatively related. Research conducted by Gill, Biger, and Mathur looked at 88 companies listed on the New York Stock Exchange between 2005 and 2007 to establish the correlation between working capital management and profitability (Gill et al., 2010, pp. 1-9). Profitability is negatively affected by increasing average collection length, debt ratio, and fixed assets ratio, whereas increasing revenue has the reverse effect.

QUANTITATIVE ANALYSIS

ANALYSIS AND RESULTS OF THE RESEARCH

Analysis of structure, statistics, comparisons, dynamics, and supporting documents inform the investigation. Although the research primarily focuses on the years 2020 and 2021, its scope was expanded in several respects. The studies show that there are substantial shifts between the variables in the studied regions. Table 1 displays both the raw rise in operating profit and the growth in operating profit after adjusting for things impacting comparability on a constant currency basis.

While there was an 11.0% rise in the operational profit, there was a 0.3% decrease in the operating margin. The effect of increasing commodity prices and increased advertising and marketing expenses combined to harm operating profit expansion of 14 percentage points (tab. 1), fully offsetting the positive impact that was caused by net revenue growth and efficiency savings (Macrotrends, 2023). Increases in both effective net pricing and organic volume contributed to an 8.0% year-over-year rise in net revenue for the FLNA. The low-single-digit

THE PEPSICO, INC. IN THE LIGHT OF THE COVID-19 PANDEMIC. THE FINANCIAL CONTEXT

loss in trademark sales was more than offset by the 2.0% gain in unit volume due to the double-digit growth in variety packs and the after-effects of its BFY Brands, Inc. (BFY Brands) purchase in the first quarter of 2020. (CNBC, 2023a). Although QFNA's net income grew, the company saw a 7.0% decline in unit volume. While organic volume did fall, advances in net pricing and the effect of favorable foreign currency more than made up for it, leading to an increase in net revenue. The decline in unit volume may be attributed to many variables, such as the launch of Cheetos macaroni and cheese in the third quarter of 2020, the double-digit increase in light snacks, and the double-digit decrease in pancake syrups and mixes and ready-to-eat cereals (CNBC, 2023b).

Table 1. The expansion of operational profits and expansion of operating profits after adjusting for things impacting comparability in a currency-neutral fashion

Year	Reported % Change, GAAP Measure (in %)		Restructuring and impairment charges		Acquisition and divestiture related charges		Core % Change, Non-GAAP Measure (in %)		Foreign exchange translation		Core Constant Currency % Change, Non-GAAP Measure (in %)	
	2020	2021	2020	2021	2020	2021	2020	2021	2020	2021	2020	2021
FLNA	2	5.5	1	1	1	0.5	3	4	-	-	3	3
QFNA	23	14	-	0.5	-		24	14	-	-	24	14
PBNA	11	26	-	2	3	4	8	21	-	1	8	20
LatAm	10	33	2	-	-		12	32	11	4.5	-	28
Europe	2	4.5	4	2.5	3	1	5	1.5	4	1.5	0.5	3
AMESA	11	43	3.5	-	24	31	10	12	-	2	10	10
APAC	24	14	10	1	2	1.5	15	14	1	3	16	10
Corporate unallocated expenses	10	17	2	1	3.5	1	10	10	-	-	10	10
Total	2	11	1	-	2	3	1	8	2	1	1	7

Source: Macrotrends, PepsiCo (2023)

Concerning PBNA, the increase in net revenue of 12 percent was mostly attributable to effective net pricing as well as increased organic volume. The volume of non-carbonated beverages (NCB) grew by 7.0%, while the

volume of carbonated soft drinks (CSD) increased by 4.0%, amounting to a gain of 6.0% in total unit volume. The majority of NCB's volume increase was due to the company's 40 overall water portfolio and its energy portfolio both growing by double digits. Additionally, the company's Gatorade sports drinks and Lipton ready-to-drink teas grew by low and mid-single digits, respectively, during this period (Statista, 2023). Related to Latin America and the Caribbean, the net revenue gain of 17.0% was driven by both an increase in effective net pricing and organic volume growth. Sales in Brazil and Mexico, both of which are growing by the low single digits, may be responsible for much of the 3.5% growth in convenience food unit volume. Beverage unit volume rose by 8.0% overall, with major increases in Argentina and Chile (Westfaironline, 2023).

As a consequence of higher volumes as well as increased net pricing, there was a 9.0% increase in overall net revenue that was generated from Europe. The loss of convenience foods in the unit volume that occurred in the mid-single digits in the United Kingdom was substantially compensated for by rises of the same size that occurred in Russia and Poland, which led to an overall increase of 4.0 percent. France and the Netherlands both saw an increase in the low single digits, respectively. The volume of beverages sold climbed by 8.0%, with double-digit growth noted in Russia, Turkey, and the UK, as well as high single-digit growth in France and a low single-digit loss recorded in Germany. High single-digit growth was also seen in France. Total operational profit dropped by 4.5 percent, with restructuring and impairment costs and a gain from the sale of an asset the previous year both accounting for 2.5 percent of the reduction. The positive impacts were cushioned by productivity increases and higher net profits. Reductions in COVID-19 pandemic-related costs and improved settlements of promotional spending accruals contributed significantly to operational profit performance during the prior 41 years (The Economic Times, 2023).

The acquisition of Pioneer Foods contributed 14 percentage points to this growth in net revenue, as did the impact of an additional month of net revenue compared to the prior year as the firm aligned Pioneer Foods' reporting calendar with that of its AMESA division. Other contributors to this growth in net revenue included organic volume growth and effective net pricing, as well as an additional month of net revenue as a result of the firm aligning Pioneer Foods' reporting calendar with that of its AMESA division. The beneficial movement of foreign currency contributed to an increase in net income growth that was 4.5 percentage points more than expected. The increase in convenience food unit volume by 38.0% was contributed to by an additional month's worth of unit volume as a result of the company synchronizing the reporting calendar

of its Pioneer Foods division with that of its AMESA division. This increase also reflected double-digit growth in India and Pakistan as well as high-single-digit growth in the Middle East, partially offsetting a low-single-digit decline in South Africa (excluding the impact of its Pioneer Foods acquisition) (FoodBev, 2023).

When it comes to APAC, the purchase of Be & Cheery was responsible for a 15.0% rise in net revenue, as well as the effect of an extra month of net revenue compared to the preceding year, as it synchronized Be & Cheery's reporting cycle with that of its APAC division. Higher organic quantities generated, a 6.0% impact from favorable foreign currency, and effective net pricing all contributed to the 34.0% rise in net revenue. The 19.0% rise in convenience food unit volume was driven by double-digit growth in China (without the influence of its Be & Cheery purchase) and Thailand, as well as an extra month of unit volume as the business synced Be & Cheery's reporting calendar with its APAC division. In addition, expansion was hardly double digits in any of Australia, Indonesia, or Taiwan (Baking Business, 2023). Table 2 displays the consolidated net revenue and operating profit for the period.

Table 2. Cash Flow and Operating Profitability, Consolidated

	2019	2020	2021	Change 2021/2020 (in %)	Change 2020/2019 (in %)
Net revenue	\$ 67,161	\$ 70,372	\$ 79,474	13%	5%
Operating profit	\$ 10,291	\$ 10,080	\$ 11,162	11%	2%
Operating margin	15.3%	14.3%	14.0%	0.3	1.0

Source: Macrotrends, PepsiCo (2023)

Two percent growth was seen in both operating profit and operating profit margin in 2019, with the latter coming at the cost of the former by 0.3 percentage points. The increase in operating profit was driven by a combination of increased productivity savings of over a billion dollars and rising net revenues; this was partially offset by higher operating costs, such as the five percentage point impact of higher commodity costs and higher advertising and marketing expenditures (Food & Beverage Insider, 2023). The operating profit margin also decreased by 1% in 2020, while profits from operations dropped by 2.0%. (tab. 2). The operating profit performance was driven in part by some increases in operational

expenses; however, this was mainly compensated by growth in net sales and efficiency savings. Charges associated with the COVID-19 epidemic had a seven percentage point impact on the operating profit performance (Statista, 2023). In 2021, operational profit was up by 11.0%, while operating margin went down by 0.3 percentage points. The increase in operating profits was partially offset by growing marketing and advertising expenses, as well as a 14 percentage point impact from rising commodity costs. The growth of net sales and gains in efficiency were key contributors to the increase in operating profits (Stock Analysis, 2023).

CONCLUSIONS

Because of COVID-19, a significant behavioral shift might be seen in a lot of individuals. The epidemic made the already intense pressures on the supply chain and pricing even more severe. The company is growing at an even quicker rate, which is reflected in the fact that it is doing so well financially. The firm saw the fastest increase it has seen in over five years in both its organic sales growth (9.5%) and its core earnings per share (EPS) growth (12.0%). Both of these growth rates were achieved by the business. PepsiCo Beverages North America (PBNA) did an excellent job of running its business and generated 10.0% organic revenue growth, which was its fastest rate of organic revenue growth on an annual basis in more than five years; Frito-Lay North America (FLNA) generated 7.0% organic revenue growth for the full year due to volume growth and positive net revenue realization; and the company's international business grew quickly. The company's core operating profit increased by 8%, indicating a large increase in the amount spent on advertising and marketing. It has been announced that the corporation would increase its annual dividend by 7.0% commencing with the payment for June 2022. It is widely anticipated that this year will mark PepsiCo's 50th consecutive year of dividend growth. The company also announced that its board of directors has authorized the repurchase of up to \$10 billion of PepsiCo's common stock from now until February 2026. The company forecasts that it would pay dividends and buy back shares equaling a combined \$6.2 billion in 2022, spending \$1.5 billion on share repurchases. This will bring the total amount of cash returned to shareholders to roughly \$7.7 billion, which is a significant rise over the approximately \$5.9 billion that was returned in 2021.

REFERENCES

- Alshatti A. S.
2015 The effect of liquidity management on profitability in the Jordanian Commercial Banks. *International Journal of Business and Management*, 10(1).
- Anbar A., Alper D.
2011 Bank specific and macroeconomic determinants of commercial bank profitability: Empirical evidence from Turkey. *Business and Economics Research Journal*, 2(2).
- Bromiley P., Rau D.
2016 Operations management and the resource-based view: Another view. *Journal of Operations Management*, 41.
- Chamberlain E.H.
1962 The theory of monopolistic competition: A re-orientation of the theory of value. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Defee C.C., Stank T.P.
2005 Applying the strategy structure performance paradigm to the supply chain environment. *The International Journal of Logistics Management*, 16(1).
- Gill A., Biger N., Mathu N.
2010 The relationship between working capital management and profitability: Evidence from the United States. *Business and Economics Journal*, 10(1).
- Lazaridis I., Tryfonidis D.
2006 Relationship between working capital management and profitability of listed companies in the Athens Stock Exchange. *Journal of Financial Management and Analysis*, 19(1).
- Pattitoni P., Petracci B., Spisni M.
2014 Determinants of profitability in the EU-15 area. *Journal Applied Finance and Economy*, 24(11).

Internet sources

- AIM
2023 PepsiCo-Together against COVID-19, <https://www.aim.be/insight/pepsico-together-against-covid-19-2/>, (access: 06.02.2023).
- Baking Business
2023 PepsiCo profit feels stung of the impairment charge, <https://www.bakingbusiness.com/articles/56778-pepsico-profit-feels-sting-of-impairment-charge>, (access: 02.02.2023).
- Barrons
2023 Pepsi Posts Strong Results. Everyone Is Still Snacking Despite Higher Prices, <https://www.barrons.com/articles/pepsi-stock-price-earnings-51657570319>, (access: 04.02.2023).

CNBC

2023a PepsiCo raises revenue forecast as it deploys price hikes, smaller sizes to fight rising costs, <https://www.cnbc.com/2022/07/12/pepsico-pep-q2-2022-earnings.html>, (access: 05.02.2023).

2023b PepsiCo beats on fourth-quarter earnings but warns of cost pressure, <https://www.cnbc.com/2022/02/10/pepsico-pep-q4-2021-earnings-.html>, (access: 04.02.2023).

FoodBev

2023 PepsiCo posts 8.8% sales growth in Q3, raises full-year outlook, <https://www.foodbev.com/news/pepsico-posts-8-8-sales-growth-in-q3-raises-full-year-outlook/>, (access: 30.01.2023).

Food & Beverage Insider

2023 PepsiCo raises forecast for organic revenue growth, <https://www.foodbeverageinsider.com/operations/pepsico-raises-forecast-organic-revenue-growth>, (access: 28.01.2023).

Forbes

2023 Still Room For Growth From PepsiCo's Q3, <https://www.forbes.com/sites/greatspeculations/2022/10/11/still-room-for-growth-from-pepsicos-q3/?sh=5d8e2e8326ef>, (access: 25.01.2023).

Hargreaves Lansdown

2023 PepsiCo-revenue guidance raised, <https://www.hl.co.uk/shares/share-research/202207/pepsico-revenue-guidance-raised>, (access: 28.01.2023).

KANTAR

2023 Soft drinks get a pop from the COVID-19 pandemic, <https://www.kantar.com/north-america/inspiration/fmcg/soft-drinks-get-a-pop-from-the-covid-19-pandemic>, (access: 26.01.2023).

Macrotrends

2023 PepsiCo Operating Income 2010-2022, <https://www.macrotrends.net/stocks/charts/PEP/pepsico/operating-income>, (access: 22.01.2023).

ReportLinker

2023 PepsiCo- Coronavirus (COVID-19) Company Impact, <https://www.reportlinker.com/p05915881/PepsiCo-Coronavirus-COVID-19-Company-Impact.html>, (access: 19.01.2023).

Reuters

2023 Lockdown living helps PepsiCo through a pandemic, vaccine paves a path to growth, <https://www.reuters.com/business/lockdown-living-helps-pepsico-through-pandemic-vaccine-paves-path-growth-2021-02-11/>, (access: 16.01.2023).

Statista

2023 PepsiCo's operating profit margin worldwide from 2007 to 2021, <https://www.statista.com/statistics/269221/operating-profit-margin-of-pepsico-worldwide/>, (access: 14.01.2023).

Stock Analysis

2023 Analysis of Profitability Ratios, <https://www.stock-analysis-on.net/NASDAQ/Company/PepsiCo-Inc/Ratios/Profitability>, (access: 30.01.2023).

Structural business statistics

2023 Eurostat, <https://ec.europa.eu/eurostat/web/structural-business-statistics/small-and-medium-sized-enterprises>, (access: 31.01.2023).

The Economic Times

2023 PepsiCo reports double-digit revenue growth in India in June quarter, <https://economictimes.indiatimes.com/markets/stocks/earnings/pepsico-reports-double-digit-revenue-growth-in-india-in-june-quarter/articleshow/92834567.cms>, (access: 29.01.2023).

U.S. Chamber of Commerce Foundation

2023 PepsiCo-Coronavirus (COVID-19) Response, <https://www.uschamberfoundation.org/aid-event/corporate-aid-tracker-covid-19-business-action/pepsico-coronavirus-covid-19-response>, (access: 25.01.2023).

Vending Market Watch

2023 PepsiCo's revenues top 12% in Q4 and FY 2021, <https://www.vendingmarketwatch.com/management/news/21256498/pepsicos-revenues-top-12-in-q4-and-fy-2021>, (access: 22.01.2023).

Westfaironline

2023 PepsiCo reports \$79.47B revenues, \$11.1B operating profit, <https://westfaironline.com/uncategorized/pepsico-reports-79-47b-revenues-11-1b-operating-profit/>, (access: 20.01.2023).

World Health Organization

2023 Coronavirus disease (COVID-19): Food businesses, <https://www.who.int/news-room/questions-and-answers/item/coronavirus-disease-covid-19-food-businesses>, (access: 17.01.2023).

PEPSICO, INC. W ŚWIETLE PANDEMII COVID-19. SYTUACJA FINANSOWA. WYBRANE ASPEKTY

Streszczenie: Podstawowym celem artykułu jest ocena sytuacji finansowej PepsiCo, Inc. w związku z pandemią COVID-19. Artykuł wykorzystuje analizę statystyczną, dynamiki, porównawczą i dokumentacji. Zakres czasowy badania to lata 2020-2021, ale w niektórych zagadnieniach został on poszerzony. Zysk operacyjny wzrósł o 11,0%, a marża operacyjna zmniejszyła się o 0,3%. 14-procentowy efekt wyższych cen towarów oraz zwiększonych wydatków na reklamę i marketing w dużej mierze skompensował pozytywny wpływ wzrostu przychodów netto i oszczędności w zakresie efektywności na wzrost zysku operacyjnego. Spadek marży operacyjnej można powiązać ze wzrostem cen surowców. Spadek kosztów związanych z COVID-19 z poprzedniego roku pomógł zwiększyć zysk operacyjny o 6,0%. Proces wnioskowania odbywał się w sposób dedukcyjny.

Słowa kluczowe: PepsiCo, Inc., kontekst finansowy, COVID-19, pandemia

CHINESE INVESTMENTS IN THE SOUTH CAUCASUS: ARMENIA, AZERBAIJAN, GEORGIA

Abstract: The aim of the article is to present the Chinese investment presence in the South Caucasus region, i.e., in the Republic of Armenia, the Republic of Azerbaijan and Georgia. This topic is not a popular area of research for Polish researchers. The People's Republic of China is today a world power with numerous investment plans. These plans include, inter alia, the South Caucasus region. For China, the location of the Caucasus is very attractive, as evidenced by numerous investments and attempts to strengthen China's position in this region. The PRC sees transit and geographical benefits, and these are the most important issues for the Chinese. Although China appeared in this region only after the collapse of the USSR in 1991, it is already of particular importance for the economies of Georgia, Armenia and Azerbaijan. According to the World Bank, since 2005, Chinese trade with Armenia, Azerbaijan and Georgia has increased by approximately 2070%, 380% and 1885%, respectively. Investors include both large state-owned enterprises and various Chinese private companies. Chinese investments cover all economic sectors of the South Caucasus countries.

Keywords: Caucasus, Chinese investments, economy, PRC

INTRODUCTION

The People's Republic of China is today a world power with numerous investment plans. These plans include, inter alia, the South Caucasus region, although it might seem that this is an unattractive region in terms of investment. However, the PRC is carrying out numerous projects in this region and is trying

to strengthen its position. China sees there, among others transit and geographic advantages, which are the most important issues for the Chinese. Although China appeared in this region only after the collapse of the USSR in 1991, today it is of particular importance for the economies of Georgia, Armenia and Azerbaijan. According to data from the World Bank, since 2005 Chinese trade with Armenia, Azerbaijan and Georgia has increased by approximately 2070%, 380% and 1885%, respectively. The investors are both large state-owned enterprises and various Chinese private companies. These investments cover all economic sectors of the South Caucasus countries.

CONTEMPORARY CHINESE INVESTMENTS – INTRODUCTION

Xi Jinping (born 1953), secretary general of the Communist Party of China, ruling from November 15, 2012, presented his vision of the future path of the PRC at the beginning of his government. The New Silk Road played an important role in it. (Xi, 2014, 297-299) Its goal is to create the world's largest platform for economic, political, commercial, financial, and even cultural and social cooperation (Tian 2020). It is estimated that the total area of BRI will be around 62% of the world's population, 30% of global GDP and 24% of global household consumption (Chin, He, 2016).

In autumn 2013, during his visit to Kazakhstan – a PRC's significant partner – Xi Jinping presented a plan to create two new Silk Roads (the land and maritime) under the name “One Belt, One Road” (OBOR or, more recently, Belt and Road Initiative, BRI).

BRI is focused on building cooperation and better connections between the six major economic corridors that connect the PRC and Mongolia and Russia, Eurasian countries, Central and West Asia, Pakistan, the countries of the Indian subcontinent and Indochina. These are: Eurasian Land Bridge, China – Indochina Peninsula, China – Pakistan, China – Central Asia – West Asia, Bangladesh – China – India – Myanmar, China – Mongolia – Russia. Some of these routes are in line with the findings of the TRACECA (Transport Corridor European-Caucasus-Asia) project, established in the 1990s. Specific data on the New Silk Road was presented at the first summit in 2017, where a considerable amount of USD 1.4 trillion was given for these constructions (Xi, 2014, 297-299). The route is based on the construction of a road network, railway connections, pipelines and power networks.

CHINESE INVESTMENTS IN THE SOUTH CAUCASUS-

As we read on the *Warsaw Institute's* website:

Over the past several years, the People's Republic of China has become a leading trading partner for a huge number of countries around the world. It is no different in the case of the South Caucasus, which may serve as a convenient case study of Chinese expansion. Although China appeared in this region only after the collapse of the USSR in 1991, today it is of particular importance for the economy of Georgia and Armenia and Azerbaijan (Warsaw Institute, 2020).

For the People's Republic of China, the location of the Caucasus is very attractive, as evidenced by numerous investments. The New Silk Road plays a key role in that aspect.

The main motivation on the part of China is certainly the transit location of the South Caucasus and, last but not least, the relatively close proximity of the region to the markets of the European Union, as well as Turkey and Iran. It is worth noting, however, that it does not in any way mean that the Caucasus has been chosen by the authorities in Beijing as the priority direction of economic and trade expansion. The fact that the Chinese are so clearly present in the region today reflects their strategy: to be wherever it may turn out to be profitable over time. The fact that the PRC is strengthening in the Caucasus does not mean that at the same time it does not do the same in many other possible sections (Warsaw Institute, 2020).

Chinese initiatives are met with great interest by the Caucasian communities previously prevented by the USSR from having closer contacts with the Chinese side. The *win-win formula* used by the Chinese is encouraging, according to which the most important thing is mutual benefits. As Marcin Ciecierski wrote, they are a welcome counterbalance to the capital flowing from Russia and the European Union, and "the sine qua non condition for starting cooperation is the recognition of the principle of" one China (Ciecierski, 2021). Another positive, as this author continued, was that

[...] By investing capital, Beijing does not impose its own political solutions on the recipient.

In the case of Russia, there is almost always a justified risk of interference in internal affairs and territorial integrity, the latest example of which is the entry of Russian troops into Nagorno-Karabakh. On the other hand, obtaining support from the EU or the USA is often subject to conditions such as respecting human rights, the norms of the rule of law, and generally speaking

liberal democracy, which has been Washington's main export "commodity" in recent decades (Ciecierski, 2021).

In 2005, China's trade balance was (in US dollars): with Azerbaijan – 273 million; with Armenia – 74 million and with Georgia — 52.4 million. Comparing it with 2019, specialists noticed an increase of 1159% – turnover amounted to a total of 4.625 billion: with Azerbaijan – 2.18 billion, with Armenia – 945 million and with Georgia – 1.5 billion (Warsaw Institute, 2020). These data show the enormous dynamics of Chinese-Caucasian cooperation. Some, however, note that trade is characterized by a significant imbalance in the import-export relationship – the Caucasian countries export significantly less compared to the PRC (*Ibidem*).

Chinese investments in Armenia

The first mentions of Armenian-Chinese contacts can be found in documents from the 5th and 6th centuries AD. Nowadays, diplomatic relations between Armenia and the People's Republic of China were established on April 6, 1992. In 1998, Yan Kejun, China's Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary to Armenia, mentioned that since independence, these countries had established cooperation and friendly relations, and that China had supported Armenia's economic development efforts. He also called for the deepening of trade relations (Yan, 1998). More intensive cooperation has been noticeable since the beginning of the 21st century, when Chinese investments in infrastructure, industry and energy in Armenia began.

In 1999, China had a 0.03% share of Armenia's total exports. In 2010 it was 10% and in 2016 it increased to 11.29% – the highest Chinese share so far. Russia still maintains an advantage in importing goods to Armenia (with a 30% share). However, over the past twenty years, Armenian imports from China have increased from USD 238,000 to USD 364 million, an increase of 1,500 times – thus moving China from the 21st to the second position among exporters to Armenia. This is a clear indicator of the growing importance of China in Armenia's foreign trade (Giragosian, 2005).

Armenia is one of the countries directly on the BRI map, which makes it possible to deepen Armenia's investment relations with China. This attracts Chinese capital for infrastructure and greenfield investments. The Bilateral Investment Agreement (BIT) between Armenia and China signed in 1992 regulates private and public investment initiatives in these countries (Abgaryan, 2019).

Armenia currently has two infrastructure projects that could potentially be included in RDI projects. One of them is the investment program for the North – South road corridor. The planned 556 km highway project with an estimated cost of USD 1.5 billion has already been initiated with funding from the Asian Development Bank, the European Investment Bank and the Eurasian Development Bank (*Ibidem*).

Shanna (Shanxi-Nairit) Synthetic Rubber Group Co. Ltd. is a joint venture of Shanxi Synthetic Rubber Group Co. Ltd (state enterprise associated with the ChemChina Group) and Armenian Nairit Company. It was established in May 2010 (*China National BlueStar (Group) Co. Ltd.*, 2013). Nairit LLC owns 40% of Shanxi-Nairit.

China and Armenia signed several bilateral cooperation agreements related to agriculture and scientific research, including fruit trees, vines and vinyl acetate (“Xinjiang-Armenia Top-quality Fruit Tree Planting Technical Cooperation,” “Central Asian Sci-Tech Exchange and Cooperation on Grapes,” “Study on Vinyl Acetate and Its Byproducts”) (Gagik, 2012).

On May 29, 2019, Armenian Prime Minister Nikola Pashinyan (born 1975) met with Chinese Foreign Minister Wang Yi (born 1953). It resulted in signing an agreement on visa-free travel and tourist traffic.

There is no doubt that Yerevan counts on profits from the influx of Chinese tourists because even before the entry into force of the visa-free agreement the influx of tourists from behind the great wall in 2018 increased by 59.9% compared to the previous year (Ciecierski, 2021).

COVID-19, however, has temporarily suspended this deal. The high-tech sector is a sector with high potential for Chinese investments. According to the agreement of August 2020, established by the Chinese University of Technology and the Agency for Reconstruction and Development, a “Smart Science City” is to be established in Armenia (the city is to be inhabited by approx. 15 thousand people) (Ciecierski, 2021).

Nevertheless, it can be seen that there are less Chinese investments in Armenia than in Georgia or Azerbaijan. According to Marcin Ciecierski, Armenia is considered by the Chinese as a kind of reserve in the event of deterioration of relations with other countries of the South Caucasus. However, it is mainly due to the difficult geopolitical position of Armenia – the hostile environment, the effect of the conflict with Azerbaijan and indirectly with Turkey. As a result, the borders of Armenia remain open only in less than 17% in the Georgian

and Iranian directions. Investments in communication – so priority for China – are burdened with high risk.

Chinese investments in Azerbaijan

April 1992 is considered the beginning of cooperation between Azerbaijan and the People's Republic of China. In the years 2004–2005, relations clearly improved, mainly due to the 13 bilateral agreements signed and the organization of a business forum (Meliksetjan, 2017). The most important determinants of China's involvement in Azerbaijan are geography, trade and the need to diversify hydrocarbon supplies (*Ibidem*). According to Bai Lianlei, a researcher at the Chinese Institute of International Studies in Beijing, China and Azerbaijan has similar development strategies. First, they attach great importance to international relations and conduct external foreign and trade policy.

Although Azerbaijan's economic relations with China are much weaker than its relations with the Commonwealth of Independent States (CIS) countries, especially with Russia, Chinese influence has started to increase significantly. Since 2000, China's share of Azerbaijan's export activity has in some years been only around 1%, but this share has been steadily increasing. China holds an important position among Azerbaijan's foreign trading partners. Azerbaijan imports much more from the PRC than it exports itself – however, this is a noticeable global trend. It was only in 2008 that the volume of imports and exports were approximately equal, despite the fact that imports from China are constantly growing (Gulaliyev, 2019, 8–13). Both countries also cooperate on the military-technical level, which was confirmed by the meeting of Chinese defense ministers – General Wei Fenghe (born 1954) and his Azerbaijani counterpart – General Zakir Hasanov (born 1959). According to the PRC, Azerbaijan is supported by Turkey, which is the “key” to Europe for Chinese products, and therefore they care about good political relations (Ciecierski, 2021).

The China-Pakistan Economic Corridor (CPEC) is a strategic project integrating the New Silk Road. The CPEC stretches from Kashgar in China to the port of Gwadar in Pakistan, which allows both Central Asian countries and western China to gain direct access to the Indian Ocean. It is planned that some loads may be diverted south to pass through the CPEC, thus diversifying the trans-Eurasian movement and affecting the profit going to Azerbaijan.

To date, Azerbaijan has signed a series of trans-Caspian international transport agreements with Kazakhstan and Georgia and has even initiated a Trans-Caspian transport consortium to service TITR from China to Europe.

Azerbaijan was a great supporter and promoter of the Transport Corridor Europe Caucasus-Asia (TRACECA) railway project initiated by the European Union, conceived as a kind of “backbone” of the New Silk Road. On the western railway lines there is the flagship Baku-Tbilisi-Kars railway (BTK railway), also known as the “iron” Silk Road. With the opening of the Marmaray Tunnel in Turkey, the BTK railway could connect to the European rail system, which, writes Bai Lianlei, *will undoubtedly help integrate the South Caucasus into the European economic space* (Bai, 2016, 27-40).

However, there are already talks on a strong transit partnership between Azerbaijan and the People’s Republic of China. The Xi’an Free Trade Port Construction and Operations logistics platform regularly transports cargo from China to Turkey via Azerbaijan. In addition, Azerbaijan’s role as a transit country for China is not limited to freight, and Azerbaijan’s policy aims to make the country a regional center for creating the Asia-Europe telecommunications corridor to transmit Chinese internet traffic (Babayev, 2020).

Chinese investments in Georgia

The Chinese government officially recognized the independence of Georgia on December 27, 1991, and, as David Meliksetjan writes in his article *On June 9, 1992, we were able to observe the establishment and development of diplomatic relations between Georgia and the People’s Republic of China* (Meliksetjan, 2017). Cooperation was also established at the regional level: in 2008 a cooperation agreement was signed between Kakheti and the Autonomous Region of Xinjiang-Uighur (*Ibidem*).

Trade relations between China and Georgia increased sharply after 2008. Georgia’s economy recovered, increasing exports to China from 6 million USD in 2009 to 170 million in 2016, and to over 1 billion in 2018.

There is a free trade area between Georgia and the People’s Republic of China. The agreement was signed in May 2017 in Beijing and entered into force on January 1, 2018. The free trade agreement means that Georgian and Chinese goods (with some exceptions) can be imported duty-free into Georgia and the People’s Republic of China (Biuletyn Informacyjny Studium Europy Wschodniej, 2017). In 2015, Georgia joined the Asian Infrastructure Investment Bank (AIIB). During the COVID-19 pandemic, the AIIB lent Georgia approximately USD 100 million (Meliksetjan, 2017).

Georgia’s trade with China is also increasing. Georgia imports a variety of goods from China, with machines and electronics being the most popular.

Georgia's exports to China are much less diversified, mainly minerals in the amount of 74% to 88% of total annual exports (since 2014).

The PRC is also interested in the energy industry. China Energy Company Limited (CEFC) has acquired 75% of shares in the Poti Free Industrial Zone.

CEFC signed a memorandum of understanding with the Georgian Ministry of Economy and Sustainable Development on January 19. According to the agreement, CEFC will further develop FIZ, sharing its practices and technologies, and will also work to develop investments, modern technology, resource management and logistics (Meliksetjan, 2017).

One of the sectors of Georgian infrastructure in which China has invested significant amounts is hydropower. In mid-2000, China financed the construction of the Khadori hydropower plant in Pankisi, Georgia (Shapiro, 2020). This project, Georgia's first foreign-financed power plant, employs Chinese workers and provides power to many of the inhabitants of northwestern Kakheti. Considerable investments can also be attributed to Hualing – since 2007, it has allocated approximately USD 500 million to the development of many industries and banking (Ellena, 2015). Thus, China has become Georgia's third largest trading partner and largest investor (Ministry of Commerce People's Republic of China official website, 2015). All this over the last 28 years, since the opening of the Chinese embassy in Tbilisi, which is considered the beginning of Georgian-Chinese cooperation.

It is also Georgia, as the last stop on the China – Turkey route, which is to be an integral part of the New Silk Road project. The Asian Infrastructure Development Bank granted 114 million US dollars to build the Batumi bypass (a new 14.3-kilometer two-lane highway), and the largest port on the Black Sea coast of the Caucasus. The planned port in Anaklia is to be part of the BRI and received USD 2.5 billion from the Chinese side. This project is called "Anaklia Black Sea Deep Water Port Project." However, the Georgian side, as a last resort, on January 9, 2020, decided to withdraw from this investment, officially due to problems with the documentation and finalization of the loans (Schultz, 2020). On January 14, 2020, the Ministry of Regional Development and Infrastructure issued a statement about the plans for a new tender, which has not yet been implemented (Menabde, 2021). Georgia also provides non-returnable loans and grants.

CHINESE INVESTMENTS AND POLITICAL INSTABILITY IN THE REGION

The South Caucasus is characterized by an unstable political situation. Contributing to the increase in regional tensions include non-recognized countries: Abkhazia, South Ossetia and Karabakh. The Chinese, however, seem to be operating well in this situation. The first advantage is the distance that Beijing can afford in this matter – it can judge the situation with reserve and not take sides by continuing to do business with each of them (especially since all countries want to participate in the BRI). The lack of regulation and unused potential are perceived as an opportunity for the development of, for example, the wine industry (Abkhazia), the exploitation of minerals (Karabakh) and even tourism (Abkhazia). China has even expressed interest in buying land in Abkhazia and settling 3,000 workers to restore its infrastructure (as part of the BRI). Such initiatives have so far been blocked by the Abkhazian authorities, fearing Chinese influence.

So far, China's ambitions only concern business, but the location of Abkhazia may be an opportunity to create a Chinese outpost in the Black Sea and secure Chinese investments in other countries such as Ukraine, Turkey and Moldova (Chinese investors also see potential in Transnistria). China's military presence remains speculative, but not out of the question. It may appear over time as a security for the investment of the new Silk Road. It is possible that China may try to recreate the situation in Djibouti, where a military Chinese base was opened recently to protect PRC's interests in the East (Lambert, 2018).

China is much more flexible, and its policy of non-interference in internal affairs and of not speaking out on any of the parties to the conflict allows it to do business with both Azeris and Armenians. It should be noted, however, that it is one thing to locate capital in a region where we are dealing with a ceasefire, that is, relative stability, and another in a region under regular warfare. In the latter case, the risk of financial losses increases drastically, especially when it comes to the safety of communication lines and oil pipelines. Overall, Beijing's strategy towards the Armenian-Armenian dispute can be boiled down to the Chinese maxim: "Sit in a tree and watch the tigers fight." Russia and Turkey should be considered as tigers, and by observing them from a distance, Beijing can judge the situation coolly, prepare a strategy for key players in the region, and then properly invest capital and increase political influence (Ciecierski, 2021).

SUMMARY

We are witnessing the heyday of one of the world's oldest civilizations, which is changing the current economic and political order of the world. The People's Republic of China, proclaimed by Mao Zedong on October 1, 1949, is today a world super power. There is more and more talk in the media about Chinese domination. Numerous Chinese investments, especially the concept of the New Silk Road, certainly contribute to this picture, so different from the Chinese reality at the end of the last century. These investments cover the South Caucasus region. Despite the unstable political situation, the Chinese are expanding their investments in this region. Over the past few years, China's economic presence has grown in all three of these countries, paving the way for an increase in geopolitical influence. According to data from the World Bank, since 2005 Chinese trade with Armenia, Azerbaijan and Georgia has increased by approximately 2070%, 380% and 1885%, respectively. For comparison, by analogy with the USA, by 35%, 365% and 197% respectively. These numbers are quite significant. Only since 2013 (start of BRI), trade has increased by around 70% in Armenia, 100% in Azerbaijan and 60% in Georgia. A large investor is the Asian Infrastructure Investment Bank (AIIB), China Development Bank, Exim Bank of China, Bank of China and Industrial and Commercial Bank of China (ICBC), as well as various Chinese private companies. Among the three countries of the South Caucasus, Georgia attracted by far the most Chinese investments due to its infrastructural competitiveness, and Armenia the least.

BIBLIOGRAPHY

Abgaryan S.

2019 *Armenia in the regional context*, online: <https://www.eurasian-research.org/publication/digital-agenda-of-the-urasian-economic-union/> [dostęp: 30.09.2022].

Babayev B.

2020 *Chinese investment in Azerbaijan is a win-win for both countries*, online: <https://www.scmp.com/economy/china-economy/article/3099044/chinese-investment-azerbaijan-win-win-both-countries> [dostęp: 30.09.2022].

Chin H., He W.

2016 *The Belt and Road initiative: 65 Countries and Beyond*. Fung Business Intelligence Center Hong Kong.

2015 *China Launches Feasible Studies on Free Trade Agreement Negotiations with Georgia, Signs Cooperation Document on Jointly Building Silk Road Economic Belt*. Ministry of Commerce People's Republic of China official website,

- online: <http://english.mofcom.gov.cn/article/newsrelease/significantnews/201503/20150300908541.shtml> [dostęp: 30.09.2022].
- 2020 *Chiny na Kaukazie* <https://warsawinstitute.org/pl/chiny-na-kaukazie> [dostęp: 30.09.2022].
- Ciecierski M.
- 2021 *Chińskie zaangażowanie ekonomiczne w regionie Kaukazu Południowego na tle konfliktu azersko-ormiańskiego*, online: <https://instytutboyma.org/pl/chinskie-zaangazowanie-ekonomiczne-w-regionie-kaukazu-poludniowego-na-tle-konfliktu-azersko-ormianskiego/> [dostęp: 21.09.2022].
- Ellena M.
- 2015 *Georgia: Move Over, Russia. Here Comes China*, online: <https://eurasianet.org/georgia-move-over-russia-here-comes-china> [dostęp: 21.09.2022].
- Gagik H.
- 2012 *Apricot Value Chain in Armenia*, Shen NGO Yerevan.
- Giragosian R.
- 2005 *Toward a New Concept of Armenian National Security: Armenia International Policy Research*, online: <http://pdc.ceu.hu/archive/00002652/01/WP0507.pdf> [dostęp: 14.09.2022].
- Gulaliyev M., Abasova S., Ismayilzade Ali A., Bayramov S. M., Mustafayev E.
- 2019 *Liberalness potential of the economic models (comparative analysis of China and Azerbaijan)*, "Pont International Scientific Researches Journal", volume 75, issue 1.
- Lambert M. E.
- 2018 *The future of Chinese investment in the Caucasus – The case of Abkhazia*, online: <https://neweasterneurope.eu/2018/09/20/future-chinese-investment-caucasus-case-abkhazia> [dostęp: 27.09.2022].
- Bai L.
- 2016 *Azerbaijan in the Silk Road Economic Belt: A Chinese Perspective*. "Caucasus International", 6.1.
- Menabde B.
- 2021 *The 'Big Game' Around Georgia's Deep-Water Ports*, online: <https://jamestown.org/program/the-big-game-around-georgias-deep-water-ports> [dostęp: 27.09.2022].
- Meliksetjan D.
- 2017 *Chińskie wpływy w Gruzji*, online: <http://www.polska-azja.pl/d-meliksetjan-chinskie-wplywy-w-gruzji> [dostęp: 22.09.2022].
- 2013 *Shanxi Synthetic Rubber Group Co. Ltd: China National BlueStar (Group) Co. Ltd.*, online: <https://web.archive.org/web/20131109192215/http://www.china-bluestar.com/lanxingen/gywm/zjzg/webinfo/2012/01/1325312701475167.htm> [dostęp: 22.09.2022].

Shapiro D.

2020 *US Should Keep an Eye on Rising Chinese Investment in the South Caucasus*, online: <https://www.russiamatters.org/analysis/us-should-keep-eye-rising-chinese-investment-south-caucasus> [dostęp: 23.09.2022].

Schultz D.

2020 *The Effects of Georgia's Cancellation of the Anaklia Deep-Water Port Contract*, online: <https://www.caspianpolicy.org/the-effects-of-georgias-cancellation-of-the-anaklia-deep-water-port-contract> [dostęp: 25.09.2022].

Tian J.

2020 *China is leading the effort to create the world's largest economic platform: Global Infrastructure Initiative*, online: <https://www.globalinfrastructureinitiative.com/article/one-belt-and-one-road-connecting-china-and-world> [dostęp: 24.09.2022].

Xi J.

2014 *The Governance of China*, Foreign Languages Press Beijing.

Yan K.

1998 *The International Situation and the Foreign Policy of China*. AUA.

2017 *1 stycznia 2018 r. w Gruzji wejdzie w życie umowa o wolnym handlu z Chinami*, online: <https://studium.uw.edu.pl/1-stycznia-2018-r-w-gruzji-wejdzie-w-zycie-umowa-o-wolnym-handlu-z-chinami> [dostęp: 22.09.2022].

CHIŃSKIE INWESTYCJE NA KAUKAZIE POŁUDNIOWYM: ARMENIA, AZERBEJDŻAN, GRUZJA

Streszczenie: Celem artykułu jest przedstawienie chińskiej obecności inwestycyjnej w regionie Kaukazu Południowego, tj. w Republice Armenii, w Republice Azerbejdżanu oraz w Gruzji. Pokazuje jej historię, przyczyny i potencjalne skutki. Tematyka ta nie jest popularnym obszarem badań polskich badaczy. Chińska Republika Ludowa jest dziś światowym mocarstwem z licznymi planami inwestycyjnymi. Plany te obejmują między innymi region Kaukazu Południowego. Dla CHRL położenie Kaukazu jest bardzo atrakcyjne, czego dowodem są liczne inwestycje i próby umocnienia chińskiej pozycji w tym regionie. ChRL widzi tam m.in. korzyści tranzytowe i geograficzne i to właśnie one są dla Chińczyków zagadnieniem najważniejszym. Choć Chiny pojawiły się w tym regionie dopiero po rozpadzie ZSRR w 1991 roku, to już dziś mają szczególne znaczenie dla gospodarek Gruzji, Armenii i Azerbejdżanu. Według danych Banku Światowego od 2005 r. chińskie obroty handlowe z Armenią, Azerbejdżanem i Gruzją wzrosły odpowiednio o około 2070%, 380% i 1885%. Inwestorami są zarówno wielkie państwowe przedsiębiorstwa jak i różne chińskie firmy prywatne. Chińskie inwestycje obejmują wszystkie sektory gospodarcze krajów Kaukazu Południowego.

Słowa kluczowe: Kaukaz, chińskie inwestycje, ekonomia, ChRL

AKT OSKARŻENIA W NIEMIECKIM PROCESIE KARNYM¹

Streszczenie: Współczesny kształt procesu karnego w Niemczech jest podobny do polskiej regulacji, ponieważ obejmuje on przykładowo zbliżone zasady procesowe. W zakresie niemieckiego procesu karnego występują zasady: legalizmu, skargowości, oficjalności, swobodnej oceny dowodów, ustności oraz bezpośredniości. Niemiecki proces karny charakteryzuje się silnym dążeniem do wykrycia prawdy, z tego powodu niemieckie prawo umożliwia organom procesowym działanie z urzędu jak również powiązanie obowiązującej zasady prawdy materialnej z zasadą inkwizycyjności. Niemiecki proces karny rozpoczyna się od postępowania przygotowawczego. By uruchomić następny etap procesu niezbędna jest skarga publiczna, czy wniosek o wydania nakazu karnego. Wtedy rozpoczyna się postępowanie przejściowe, w granicach którego przewodniczący przekazuje informacje oskarżonemu o przysługujących mu uprawnieniach w zakresie składania wniosków dowodowych, a także zarzutów przeciw otwarciu postępowania głównego. W niemieckim procesie karnym występują również szczególne odmiany postępowania zwykłego: postępowanie przyspieszone, i postępowanie zaoczne. Pokrzywdzony także ma prawo uczestniczyć w granicach procesu karnego, jako oskarżyciel posiłkowy czy w postępowaniu adhezyjnym, jako powód cywilny.

Słowa kluczowe: Pokrzywdzony, niemiecki proces karny, oskarżony, postępowanie przyspieszone, postępowanie adhezyjne, postępowanie przygotowawcze

W XVI w. mocą *Constitutio Criminalis Carolina* z 1532 r. w państwach niemieckich utworzono tzw. powszechny niemiecki proces karny, który pomimo, iż *Carolina* zawierała charakterystyczne przepisy dla procesu skargowego (możliwość wniesienia do sądu skargi), jednak inkwizycyjny był przebieg postępowania

¹ Niniejsze opracowanie zostało przygotowane w ramach badań nad pracą doktorską pt. *Akt oskarżenia w polskim postępowaniu karnym*.

i dla wszczęcia procesu skarga nie była potrzebna. Proces wszczynano z urzędu w przypadku osławienia (*fundamenta inquisitionis*) wynikającego z samooskarżenia, doniesienia, schwytania w momencie popełniania przestępstwa lub też spostrzeżeń własnych sędziego (Marszał K. 2008, s. 436.). Niemiecka doktryna zgodna jest co do obowiązywania nadal zasady inkwizycyjności (*Inquisitionsprinzip*²). Organy procesowe działają z urzędu, a zasadę inkwizycyjności niekiedy utożsamia się z zasadą prawdy materialnej, bowiem dążeniem procesu karnego jest nakierowanie na poszukiwanie prawdy (*Wahrheitsforschung*). A zatem organy procesowe w celu urzeczywistnienia zasady prawdy materialnej działać muszą opierając się o doktrynę inkwizycyjności (Wiśniewski Ł. 2014, s. 369, 370).

Maksymy procesowe to ogólne prawne zasady procesowe. Regulują one w jaki sposób będzie przeprowadzone postępowanie karne. Chodzi przy tym o zasady, które gwarantują praworządność postępowania karnego (Prof. Dr Bernd Heinrich/Prof. Dr. Tobias Reinbacher Nr 5, s. 1).

Kodeks postępowania karnego (*Strafprozeßordnung* – StPO³) jest podstawą regulacji procesu karnego w Niemczech. Proces karny podzielony został na: 1) postępowanie rozpoznawcze występujące w trzech fazach (I faza – postępowanie przygotowawcze *Vorverfahren* określone w § 151-177 StPO; II faza – postępowanie wstępne zwane też postępowaniem przejściowym *Zwischenverfahren* określone w § 199–211 StPO; III faza – postępowanie główne *Hauptverfahren* czyli proces karny w węższym znaczeniu określony w § 213–295 StPO oraz 2) postępowanie wykonawcze *Vollstreckungsverfahren* określone w § 449 i nast. StPO. Poza tym dzieli się postępowanie karne na pięć stopni: pierwsze trzy stopnie są wymienionymi powyżej fazami postępowania rozpoznawczego, kolejny stopień czwarty jest instancją, która rozpoznaje środek prawny z rewizją i odwołaniem (*Rechtsmittelverfahren* § 296 i nast. StPO), czyli postępowanie odwoławcze, zaś piątym stopniem jest wykonanie wyroku (Heinrich, Reinbacher, 2018, s. 1; Kulesza, Boratyńska 2004, s. 9-10; Tarnowska 2009, s. 268; Wolfgang 2004, s. 4)⁴.

² Określenia o tożsamej etymologii zasady inkwizycyjności *Inquisitionsprinzip* – to przyjęte inne zamiennie pojęcia synonimiczne: *Instruktionsprinzip*, *Untersuchungsgrundsatz*, *Ermittlungsgrundsatz* (Wiśniewski Ł., *Postępowanie przygotowawcze*, [w:] *System Prawa Karnego Procesowego. Proces karny – rozwiązania modelowe w ujęciu prawnoporównawczym*, red. P. Hofmański, t. II, Warszawa 2014, s. 369).

³ *Strafprozeßordnung* in der Fassung der Bekanntmachung vom 7. April 1987 (BGBl. I S. 1074, 1319), die zuletzt durch Artikel 2 des Gesetzes vom 25. März 2022 (BGBl. I S. 571) geändert worden ist; Kodeks postępowania karnego w wersji opublikowanej w dniu 7 kwietnia 1987 r. (BGBl. I s. 1074, 1319), ostatnio zmieniony art. 2 ustawy z dnia 25 marca 2022 r. (BGBl. I s. 571) [online], <https://www.gesetze-im-internet.de/stpo/BJNR006290950.html#BJNR006290950BJNG000102311> [dostęp: 28.11.2022 r.]; tłumaczenie własne.

⁴ tłumaczenie własne [online], <http://www.uni-konstanz.de/rtf/kis/Heinz-Strafverfahren-2004.pdf> [dostęp: 28.1.2022 r.]; tłumaczenie własne.

Niemieckie postępowanie karne, podobnie jak polskie, dzieli się na stadia. Proces karny rozpoczyna postępowanie przygotowawcze (*Ermittlungsverfahren*, *Vorverfahren*), które skupia się w zakresie tego, czy występuje uzasadnione podejrzenie, iż wskazana osoba popełniła przedmiotowy czyn zabroniony (Girdwoyń 2006, s. 55). Prowadzenie postępowania przygotowawczego rozpoczyna policja i rejestruje przestępstwa, którymi się zajmuje lub o których się dowiaduje poprzez zawiadomienie o przestępstwie. Wiele przestępstw pozostaje jej jednak niewiadomych, jeśli nie zostaną odkryte, np. przestępstwa podatkowe albo te, które nie są zgłaszane głównie przez ofiary przestępstw drobnych (Heinrich i Reinbacher 2018, s. 1). Policja to władczyni postępowania przygotowawczego, osobowo i rzeczowo znacznie lepiej wyposażona niż prokurator, bo z prawem sprawowania nadzoru i udzielania poleceń (§ 163 ust. 1 StPO) (Tarnowska 2009, s. 269).

Zgodnie z zasadą legalizmu postępowanie przygotowawcze zostaje wszczęte, gdy prokurator bądź policja (gdy popełniono przestępstwo pospolite z § 160, 163 StPO) w wyniku zawiadomienia dotyczącego popełnienia przestępstwa ma podejrzenie, że popełniono czyn karalny. Do podjęcia czynności procesowych organy procesowe mają również zobowiązanie i uprawnienie bez powiadomienia i wbrew woli pokrzywdzonego. Podejrzenie popełnienia przestępstwa (podejrzenie zwykłe lub wstępne § 152 ust. 2 StPO) niezależnie czy sprawca przestępstwa jest znany, czy też nieznan jest wystarczającą faktyczną przesłanką postępowania przygotowawczego i opierać się musi na naruszeniu ustawy karnej. Zatem postępowanie przygotowawcze może rozpocząć się wskutek: złożenia zawiadomienia (*Strafanzeige*) bądź na podstawie wniosku o ściganie, czy też z urzędu. Zawiadomienie złożone może być w formie pisemnej bądź też ustnej (postać ustną należy udokumentować poprzez zapisanie), jak też przez telefon. Konieczne jest dostarczenie takiego zawiadomienia prokuraturze, najniższej instancji sądowi (*Amtsgericht*) czy też władzom lub urzędnikom policji (§ 158 StPO). Treść zawiadomienia nie jest objęta ścisłą regulacją. Jednakże powinna obejmować opis dotyczący stanu rzeczy, który stanowiłby (zdaniem składającego zawiadomienie) podstawę dla organów ścigania do wszczęcia postępowania w tym zakresie. Szczególną postacią obowiązkowego zawiadomienia zawiera § 159 StPO, który nakazuje urzędnikom policyjnym, jak też gminnym zawiadomienie sądu lub prokuratury, gdy istnieją odpowiednie podstawy, by przypuszczać, że dana osoba nie zmarła naturalną śmiercią albo, gdy znaleziono o nieustalonej tożsamości zwłoki. Wniosek w zakresie ścigania definiuje się, jako oświadczenie (wyrażne lub, które można wyinterpretować) pochodzące od uprawnionej osoby zawierające treść, że chce rozpocząć postępowanie. Do złożenia takiego wniosku osobami uprawnionymi są: pokrzywdzony (we wszystkich przestępstwach wnioskowanych); gdy

pokrzywdzony nie żyje – prawo przechodzi na małżonków, dzieci, partnerów życiowych; gdy uprawniony (pokrzywdzony) ma ograniczoną zdolność (albo ich w ogóle nie ma) do wykonywania czynności prawnych uprawnienie to przysługuje jego ustawowym przedstawicielom bądź uprawnionej osobie do sprawowania opieki nad pokrzywdzonym (§ 77 StGB⁵); położony w wybranej kategorii czynów. Przepis § 160 StPO ponadto przewiduje obowiązek podjęcia czynności, gdy prokuratura poweźmie podejrzenie nie tylko wskutek wniosku czy zawiadomienia, że został popełniony czyn zabroniony, ale także na wskutek uzyskania w inny sposób wiadomości na ten temat (np. prowadząc dochodzenie w sprawie o przestępstwo inne albo od policji lub sądu). Wszczynane jest wówczas postępowanie z urzędu (Tarnowska 2009, s. 269, 270, 272; Girdwoyń 2006, s. 56–58).

Mimo, iż faktycznie postępowanie przygotowawcze leży w rękach policji, to gospodarzem jest prokurator tego etapu postępowania i mimo silnej pozycji prokuratury nad postępowaniem sprawuje się kontrolę sądową, którą wykonuje sędzia nadzorujący postępowanie przygotowawcze. Jest to właściwość sądu rzędu najniższego (*Amtsgericht*), w rejonie którego dokonać ma się konkretna czynność (§ 162 StPO). Kontrolna rola sędziego głównie polega na sprawdzeniu, czy w konkretnych okolicznościach zdarzenia wnioskowana czynność ustawowo jest dopuszczalna i dotyczy kontroli zarządzenia zastosowania środków przymusu i przeprowadzenia czynności dowodowych (Girdwoyń 2006, s. 60, 61).

Celem postępowania przygotowawczego jest wszechstronne i wyczerpujące wyjaśnienie wszystkich okoliczności sprawy oraz zabezpieczenie materiału dowodowego będącego w fazie jurysdykcyjnej podstawą orzekania. W węższym zakresie oznacza to, że jego wyniki dostarczać mają materiały dla organów ścigania w celu rozstrzygnięcia odnośnie losów skargi (Wiśniewski 2014, s. 409).

W polskim i niemieckim procesie karnym podobnie zbudowany jest akt oskarżenia. Zatem zgodnie z treścią § 200 ust. 1 StPO w ramach aktu oskarżenia należy wskazać przede wszystkim oskarżonego, zarzucany mu czyn, jego miejsce i czas popełnienia, ustawowe znamiona dotyczące przestępstwa oraz kwalifikację prawną czynu, a także dowody, właściwy sąd i obrońcę, ewentualnie też innego rodzaju dane (Girdwoyń 2006, s. 37).

W Niemczech funkcjonuje szeroka dopuszczalność w zakresie dowodów, które zostały pozyskane w ramach procesu karnego (Górski 2015, s. 96). Należy

⁵ Strafgesetzbuch in der Fassung der Bekanntmachung vom 13. November 1998 (BGBl. I S. 3322), das zuletzt durch Artikel 1 des Gesetzes vom 11. Juli 2022 (BGBl. I S. 1082) geändert worden ist; Kodeks karny w wersji opublikowanej w dniu 13 listopada 1998 r. (BGBl. I s. 3322), ostatnio zmienionej art. 1 ustawy z dnia 11 lipca 2022 r. (BGBl. I s. 1082) [online], <https://www.gesetze-im-internet.de/stgb/BjNR001270871.html#BjNR001270871BJNG000102307> [dostęp: 28.11.2022 r.]; tłumaczenie własne.

zwrócić uwagę, iż istnieje potrzeba odróżnienia pozyskiwania dowodu, które ma miejsce z naruszeniem granic obowiązujących przepisów zasady ich pozyskiwania *Bewieserhebungsverbot*, a jednocześnie zakazu wykorzystania takich dowodów w granicach procesu *Beweisverwertungsverbot*. Na podstawie § 102 StPO możliwe jest przeszukanie mieszkania, czy też innych pomieszczeń, jak i rzeczy, które należą do osoby będącej podejrzaną, jako m.in. sprawca, czy współsprawca danego przestępstwa, jego uczestnik, czy też osoba, która kierowała tym przestępstwem, gdy występowały przypuszczenia, iż przeszukanie to może stanowić drogę do pozyskania środków dowodowych (Kurek 2016, s. 165). Należy podkreślić, iż charakter czynu w pewnym zakresie dopuszcza wykorzystanie dowodów w sposób nie w pełni zgodny z obowiązującym wzorcem postępowania. Wyłączenie w niektórych przypadkach obowiązuje absolutny zakaz w zakresie metod, za pomocą których zdobywa się dowody (np. wykorzystanie niedozwolonych metod w trakcie przesłuchania czy naruszenie podczas tych czynności życia prywatnego) i absolutnego wykluczenia wykorzystania tak zgromadzonego materiału dowodowego. W granicach niemieckiego procesu karnego występuje jednak możliwość, w której dochodzi do wykorzystania dowodów pochodzących na skutek naruszenia prawa przepisów w zakresie zasady pozyskiwania dowodów. Niemniej każdy taki przypadek podlega osobnemu rozstrzygnięciu oraz podlega ocenie z jednoczesnym uwzględnieniem okoliczności, jak też ciężaru przestępstwa, stopnia naruszenia w zakresie praw oskarżonego, które są mu należne przy zbieraniu dowodów oraz stopnia naruszenia przepisów prawa (Szumiło-Kulczycka 2015, s. 56, 57).

Po zgromadzeniu materiału dowodowego i przeprowadzonych czynnościach prowadzone przez prokuraturę dochodzenie może zakończyć się:

- a) umorzeniem postępowania (*Einstellung*) zgodnie z § 170 ust. 2 StPO – następuje wówczas, gdy przeprowadzone czynności w ramach dochodzenia nie dały wystarczających podstaw do sporządzenia aktu oskarżenia. Takie zakończenie dochodzenia nazywane jest „umorzeniem z braku wystarczającego podejrzenia”. Postępowanie w tym trybie należy umorzyć, gdy:
 1. nie wyczerpuje stan faktyczny wszystkich znamion przestępstwa;
 2. nie występuje wystarczające podejrzenie uzasadniające popełnienie przez podejrzanego czynu zabronionego; ma to miejsce, gdy tej osobie dowiedziono niewinność albo zaistniał brak dowodów uzasadniających przyjęcie stanowiska, iż osoba ta popełniła przestępstwo;
 3. nie występuje przesłanka procesowa lub gdy zachodzi przeszkoda procesowa.

Umorzenie postępowania mocą § 170 ust. 2 StPO nie wywołuje tzw. skonsumentowania skargi (*Strafklageverbrauch*) i nie powoduje skutku *ne bis in idem*. Pismo, które zawiera informację dotyczącą umorzenia dochodzenia powinno być wystosowane wówczas, gdy stwierdzono, że niewinnym jest podejrzany lub uzasadnione względem niego podejrzenie już nie zachodzi. Osoba, która złożyła wniosek o ściganie (*Antragsteller*) powinna być także poinformowana o dokonaniu umorzenia postępowania (Wiśniewski 2014, s. 41). Jeżeli prokurator jest przekonany, iż wyniki prowadzonego postępowania nie dają uzasadnienia do wniesienia skargi wówczas umarza postępowanie i o tym informuje podejrzanego, gdy w tym charakterze był przesłuchiwany albo postanowiono, że będzie tymczasowo aresztowany, albo o taką informację wnioskował, lub uzasadnione jest to innymi względami (§ 170 ust. 2 StPO). W momencie, gdy prokuratura żadnych czynności nie podejmuje albo umarza postępowanie przygotowawcze ma również obowiązek podając uzasadnienia poinformować o tym zawiadamiającego, który złożył zawiadomienie (§ 171 StPO), w wyniku, którego wszczęto postępowanie przygotowawcze. Zgodnie z § 171 StPO należy też pokrzywdzonego pouczyć o możliwości i terminie (trybie) zaskarżenia tej decyzji (Girdwoyń 2006, s. 65).

b) umorzeniem ze względów oportunistycznych § 153, 153a, 154 StPO – niemiecka ustawa karnoprocesowa daje możliwość organom ścigania lub też sądowi dokonania umorzenia postępowania w tym trybie, pomimo wystarczającego podejrzenia stanowiącego uzasadnienie do wniesienia aktu oskarżenia. Procedura karna od zasady legalizmu przewiduje pewne odstępstwa na rzecz funkcjonowania zasady oportunistycznej. W praktyce dotyczy to czynów zabronionych, które kwalifikowane są jako mała lub średnia przestępczość. W literaturze spotkać można zróżnicowane kwalifikacje takich umorzeń ze względów oportunistycznych:

1. zgodnie z § 153 StPO występuje instytucja umorzenia postępowania, które ma miejsce ze względu na znikomość, czy też bagatelność sprawy, kiedy to wina podejrzanego jest oceniana jako niewielka i w ściganiu czynu brak jest interesu publicznego;
2. umorzenie postępowania zgodnie z § 153a StPO, które ma miejsce po wypełnieniu przez oskarżonego, czy też podejrzanego, nałożonych obowiązków (w polskim procesie karnym występuje jako warunkowe umorzenie postępowania karnego, art. 66 i nast. k.p.k. i nie jest wyjątkiem na rzecz oportunistycznej). Decyzję dotyczącą umorzenia postępowania za zgodą sądu podejmuje prokurator (także za zgodą

podejrzanego) po wypełnieniu przez oskarżonego nałożonych na niego obowiązków. W sytuacji, gdy wniesiono akt oskarżenia sąd posiada kompetencje do umorzenia postępowania we wskazanym trybie do momentu zakończenia rozprawy głównej po uprzednio wyrażonej zgodzie przez oskarżyciela publicznego i oskarżonego. Postanowienie sądu ma charakter niezaskarżalny. W przypadku niewypełnienia przez oskarżonego obowiązku, które zostały na niego nałożone to postępowanie może być dalej prowadzone;

3. umorzenie postępowania, jeżeli istnieje podejrzenie popełnienia więcej niż jednego przestępstwa przez tę samą osobę, gdy jeden z popełnionych czynów jest wystarczający do osądzenia, a reszta popełnionych czynów jest mniejszej wagi (§ 154 StPO, § 154a StPO) (Wiśniewski Ł. 2014, s. 415–417).

Wynika więc stąd, że postępowanie zostać może umorzone z określonych w § 153 i 154 StPO powodów przez prokuraturę za zgodą, jak i bez zgody sądu lub też przez sąd na etapie rozprawy sądowej za zgodą prokuratury. Jednakże przesłanką umorzenia musi być niewielki stopień winy podejrzanego i w prowadzeniu postępowania karnego brak interesu publicznego (Gössel K.–H. 2005, s. 114).

c) wniesieniem odpowiedniej skargi publicznej zgodnie z treścią § 170 ust. 1 StPO (*Erhebung der öffentlichen Klage*). Odpowiednia skarga publiczna to wniosek o wydanie nakazu karnego (*Strafbefehl*), który jest składany w prawach o występki do sądu najniższego rzędu (*Amtsgericht*). W sądzie nie przeprowadza się wówczas postępowania głównego, ponieważ jest on szczególną postacią skargi publicznej i oskarżonego nie trzeba przesłuchiwać przed wydaniem tego nakazu. Wniosek ten (§ 409 StPO), tak jak akt oskarżenia sporządzony powinien być w sposób czytelny i prosty, a jego forma stanowić ma projekt orzeczenia. Musi zatem zawierać proponowane rozstrzygnięcie dotyczące kary i innych konsekwencjach, jakie niesie uznanie za winnego: a) kara grzywny (§ 40 StGB), szczególna kara upomnienia (§ 59 StGB), zakaz prowadzenia pojazdów mechanicznych (§ 44 StGB), przepadek rzeczy (§ 73 i nast. StGB), podanie wyroku do publicznej wiadomości, nałożenie kary pieniężnej na stowarzyszenie lub osobę

prawną (§ 30 OWiG⁶); b) odebranie na okres dwóch lat prawa jazdy; c) odstąpienie od wymierzenia kary; d) odstąpienie od wymierzenia kary pozbawienia wolności, obejmujący okres do 1 roku (warunek: sprawa będzie zawieszona natomiast oskarżony ma obrońcę). W terminie dwóch tygodni od doręczenia nakazu oskarżonemu przysługuje prawo do wniesienia sprzeciwu (Tarnowska 2009, s. 271; Girdwoyń 2006, s. 64, 65). W Polsce nakaz karny potrzebuje uzasadnienia. W Niemczech zaś nie jest ono znane, ale konieczne jest podanie środków dowodowych. Tym samym w dużej mierze nakaz karny zbliżony jest do aktu oskarżenia.

W niemieckim procesie karnym występuje też jako możliwość zakończenia postępowania przygotowawczego postępowanie wymuszające skargę (*Klageerzwingungsverfahren*), które uregulowane zostało w § 172–177 StPO (instytucja ta nieznaną jest w polskiej ustawie karnoprocesowej). Jako cel tego postępowania zaliczamy zagwarantowanie legalizmu w ramach działalności prokuratury, jak też ochronę pokrzywdzonego, kiedy to w ściganiu przestępstwa przejawia

się jego interes. Przesłanką zaś jest umorzenie dochodzenia lub odmowa jego wszczęcia. Tryb ten umożliwia wymuszenie na prokuratorze, mimo wcześniejszego umorzenia postępowania, wniesienie publicznego aktu oskarżenia. Postępowanie to zainicjować może osoba, która żądała wniesienia do sądu aktu oskarżenia (§ 171 StPO) i jest jednocześnie pokrzywdzonym. Osobę, która żąda ścigania w powyższym trybie należy poinformować oraz pouczyć o terminie oraz uprawnieniu do zainicjowania omawianego trybu. Kolejnym etapem jest w terminie dwóch tygodni od otrzymania informacji odnośnie umorzenia postępowania wniesienie do prokuratora nadrzędnego, którym z reguły jest Prokurator Generalny Krajowy (§ 147 GVG⁷) zażalenia (*Einstellungsbeschwerde*). W przypadku, gdy organ nie przychylił się do złożonego zażalenia i umorzenie uzna za prawidłowe, wówczas musi ten organ poinformować o tym pokrzywdzonego. W ciągu miesiąca od otrzymania informacji dotyczącej takiej decyzji przysługuje

⁶ Gesetz über Ordnungswidrigkeiten in der Fassung der Bekanntmachung vom 19. Februar 1987 (BGBl. I S. 602), das zuletzt durch Artikel 31 des Gesetzes vom 5. Oktober 2021 (BGBl. I S. 4607) geändert worden ist; Ustawa o wykroczeniach administracyjnych w brzmieniu z dnia 19 lutego 1987 r. (BGBl. I s. 602), ostatnio zmieniona art. 31 ustawy z dnia 5 października 2021 r. (BGBl. I s. 4607) [online], https://www.gesetze-im-internet.de/owig_1968/BJNR004810968.html#BJNR004810968BJNG000011309 [dostęp: 29.11.2022 r.]; tłumaczenie własne.

⁷ Gerichtsverfassungsgesetz in der Fassung der Bekanntmachung vom 9. Mai 1975 (BGBl. I S. 1077), das zuletzt durch Artikel 8 des Gesetzes vom 7. Juli 2021 (BGBl. I S. 2363) geändert worden ist – Ustawa o ustroju sądów w wersji opublikowanej w dniu 9 maja 1975 r. (BGBl. I S. 1077), ostatnio zmieniona art. 8 ustawy z dnia 7 lipca 2021 r. (BGBl. I s. 2363) [online], <https://www.gesetze-im-internet.de/gvg/BJNR005130950.html#BJNR005130950BJNG000100666> [dostęp: 28.11.2022 r.]; tłumaczenie własne.

pokrzywdzonemu uprawnienie polegające na złożeniu wniosku dotyczącego wydania rozstrzygnięcia sprawy przez sąd (§ 172 ust. 2 StPO). Przedmiotowy wniosek musi spełniać wymagania określone w § 172 ust. 3 StPO (tzn. muszą być wskazane fakty uzasadniające sformułowanie aktu oskarżenia, wyszczególnienie środków dowodowych oraz przymus adwokacki). W ramach tego wniosku orzeka Wyższy Sąd Krajowy zgodnie z § 172 ust. 4 StPO. Sąd ten może taki wniosek oddalić albo może postanowić o wniesieniu skargi publicznej (§ 174 i 175 StPO). Zaś prokuratura jest tym rozstrzygnięciem sądu związana i zobowiązana do wniesienia do sądu aktu oskarżenia. Natomiast nie posiada kompetencji do umorzenia postępowania również z powodu przesłanek oportunistycznych. Na szczególną uwagę zasługuje fakt, iż wniosek ten nie jest dopuszczalny, gdy postępowanie dotyczy wyłącznie przestępstw ściganych z oskarżenia prywatnego (§ 374 StPO) oraz umorzeń ze względów oportunistycznych postępowania przygotowawczego (§ 153 i nast. StPO) o czym przesądza § 172 ust. 2 zd. 3 StPO. Tryb polegający na wymuszeniu skargi ma za zadanie zagwarantować przestrzeganie zasady legalizmu, co odnosi się do tego, że znajduje zastosowanie do czynów, które pod tę zasadę podpadają. W praktyce znajduje zastosowanie w nielicznych przypadkach, a osiągnięcie zakładanego skutku występuje jeszcze rzadziej (Wiśniewski 2014, s. 413–415; Girdwoyń 2006, s. 65, 66).

Pokrzywdzony decyzją umorzenia może zaskarżyć. Wówczas sąd od prokuratury żądać może akt postępowania, jak też dopuścić może do udziału w postępowaniu wnioskodawcę. Wskazany organ może samodzielnie przeprowadzać czynności dowodowe albo w drodze udzielonej pomocy sądowej lub pomocy sędziego delegowanego. W przypadku, gdy i sąd nie znajdzie uzasadnienia do złożenia publicznej skargi wówczas wniosek odrzuca i informuje o tym wnioskodawcę, podejrzanego oraz prokuraturę. W powyższym przypadku wszczęcie postępowania jest możliwe tylko na podstawie zupełnie nowych okoliczności. Kiedy sąd po wysłuchaniu obligatoryjnym podejrzanego wniosek uzna za uzasadniony wtedy przedmiotowa decyzja wiąże prokuraturę i nie może ona umorzyć już postępowania (Girdwoyń 2006, s. 66).

Na uwagę zasługuje fakt, że wnioski dowodowe i dowody, które przeprowadzone zostały przez sąd z urzędu mogą obejmować wyłącznie istotne okoliczności z punktu widzenia decyzji, która to ma być w przyszłości podjęta, czyli dotyczyć ma postanowienia odnośnie otwarcia bądź nieotwarcia postępowania głównego (§ 203 StPO, § 204 StPO). Na tym etapie postępowania dowodowego decyzje sądu są „niezaczepialne” (*unanfechtbar*). Dotyczy to także zarzutów, które oskarżony może podnieść (§ 201 ust. 2 StPO, § 202 zd. 2 StPO) (Girdwoyń 2006, s. 67, 68).

Właściwy sąd na posiedzeniu niejawnym po przeprowadzeniu badań, zgodnie z § 204 StPO wydaje postanowienie w zakresie nieotwierania postępowania głównego (*Ablehnungsbeschluss*) z uzasadnieniem faktycznym i prawnym w przypadku, gdy zarzucany oskarżonemu czyn nie zawiera znamion wskazujących, że jest to czyn zabroniony bądź też nie występują pozytywne przesłanki procesowe, albo skazanie oskarżonego z praktycznych powodów nie wydaje się prawdopodobne. W przypadku zaś, gdy wyniki badań postępowania przygotowawczego wskazują, iż konkretny oskarżony „wydaje się wystarczająco podejrzany” (§ 203 StPO), co w praktyce oznacza, że zachodzi prawdopodobieństwo, iż oskarżony zarzucany mu czyn popełnił i za niego zostanie skazany, sąd stosownym postanowieniem (*Eröffnungsbeschluss*) otwiera postępowanie główne (*Hauptverfahren*; § 213 i nast. StPO) zgodnie z § 207 ust. 1 StPO i oznacza sąd, przed którym toczyć ma się to postępowanie główne. W postanowieniu tym również sąd orzeka z urzędu w przedmiocie zastosowania, bądź stosowania przedłużenia tymczasowego aresztowania, bądź też umieszczenia oskarżonego w zakładzie opieki zdrowotnej. Wskazuje zmiany, jakie w akcie oskarżenia muszą być wprowadzone nim zostanie on w postępowaniu głównym rozpatrzony. Zmiany te dotyczyć mogą m.in. z postępowania głównego wyłączenia niektórych stawianych oskarżonemu zarzutów (§ 207 ust. 2 pkt 1–4 StPO), bądź też modyfikacji kwalifikacji prawnej rozpatrywanego czynu (Malinowski 2014, s. 439, 441).

Sąd związany jest treścią skargi. Jeżeli w granicach postępowania sądowego zostaną ujawnione nowe okoliczności, które nie zostały ujęte w treści aktu oskarżenia i powodują one wyłącznie zmianę kwalifikacji prawnej, wtedy sąd zwraca na to oskarżonemu uwagę i daje mu czas na przygotowanie obrony. W przypadku, gdy następuje wyjście poza granice podstawy faktycznej wówczas prokurator jest władny rozszerzyć złożone oskarżenie (tyczy się to również formy ustnej), zaś sąd (właściwy i za zgodą oskarżonego) włącza je w granice postępowania i również umożliwia przygotowanie się do obrony oskarżonemu (§ 266 StPO) (Girdwoyń 2006, s. 38).

Rozważając dalej, za zdaniem wyrażonym przez prof. Gössela nieformalne porozumienia, jak i ugody o charakterze nieformalnym w zakresie winy oraz skutków prawnych odnoszących się do oskarżonego niosą niebezpieczeństwo dowolności oraz nieuregulowanego postępowania ignorującego prawa pokrzywdzonego. Może też pojawić się presja w zakresie zawarcia porozumienia ze strony oskarżonego oraz jego obrońcy, jak też ze strony sądu, który będzie podejmował czynności do jak najszybszego zakończenia postępowania w danej sprawie (Majcher, Rusinek, Żak 2005, s. 154, 155).

Po wydaniu postanowienia dotyczącego otwarcia postępowania głównego oskarżony w toku rozprawy publicznej posiada uprawnienia do odpierania zarzutów zawartych w akcie oskarżenia (na tej podstawie to postanowienie jest niewzruszalne). Nie może zaś oskarżony tego postanowienia zaskarżyć (§ 210 ust. 1 StPO). Postanowienie *Eröffnungsbeschluss* powoduje rozpoczęcie postępowania głównego, które dzieli się na dwie fazy: fazę przygotowawczą (§ 213 i nast. StPO) oraz fazę właściwą (tu znajduje się rozprawa § 226 i nast. StPO). Sąd po otwarciu postępowania głównego tylko w szczególnych wypadkach może postępowanie umorzyć. Sąd może również w ramach postępowania przejściowego mocą przepisu § 205 StPO postępowanie zawiesić. Wydanie wyroku kończy postępowanie główne (§ 260 StPO). Od wyroku można się odwołać wszczynając postępowanie odwoławcze (*Rechtsmittelverfahren* § 296 i nast. StPO). Z chwilą uprawomocnienia się wyroku w gestii prokuratury ma miejsce postępowanie wykonawcze (*Volstreckungsverfahren* § 449 i nast. StPO) (Girdwoyń 2006, s. 55, 56; Malinowski 2014, s. 440, 441).

By usunąć lub naprawić popełnione uchybienie w niemieckim wymiarze sprawiedliwości istnieje również możliwość do skorzystania z któregoś ze środków zaskarżenia (*Rechtsbehelfe*). Służą one zapewnieniu materialnej i proceduralnej prawidłowości wydanej decyzji (Pożaroszczuk 2014, s. 495). Istnieją tu zwyczajne oraz nadzwyczajne środki zaskarżenia. Zwyczajne środki zaskarżenia to: zażalenie (*Beschwerde*), apelacja (*Berufung*), rewizja (*Revision*), sprzeciw od wydanego nakazu karnego (*Einspruch gegen den Strafbefehl*). Nadzwyczajne środki zaskarżenia służą wzruszeniu już prawomocnych decyzji. Do nich zalicza się: wniosek o wznowienie postępowania (*Wideraufnahme des Verfahrens*), wniosek dotyczący przywrócenia poprzedniego terminu/stanu (*Wiedereinsetzung in den vorigen Stand*), skarga konstytucyjna, skarga do Europejskiego Trybunału Praw Człowieka (Gil 2015, s. 89, 90).

W niemieckim procesie karnym występują też szczególne odmiany postępowania zwykłego: postępowanie przyspieszone (*das Beschleunigte Verfahren*) oraz postępowanie zaoczne (*das Verfahren gegen Abwesende*).

Postępowanie przyspieszone (§ 417–420 StPO) umożliwia szybkie osądzenie sprawy przestępstwa. Charakteryzuje się tym, iż oskarżony może zostać wezwany do stawiennictwa przed sądem, co może mieć miejsce bez zachowania terminu 1 tygodnia, a także że oskarżenie może być złożone w formie ustnej w toku rozprawy głównej (co oznacza, że odpada przeprowadzenie postępowania wstępnego, w granicach którego zapada decyzja w zakresie dopuszczenia mocą postanowienia oskarżenia w przedmiocie otwarcia rozprawy głównej) (Gössel 2005, s. 115). Możliwe jest ono w przypadku przestępstw należących

w I instancji do właściwości rzeczowej *Amtsgericht* (to sąd najniższej instancji, a w Polsce odpowiednik sądu rejonowego) rozpoznawanych w składzie ławniczym, jak i jednego sędziego zawodowego. Przeważnie warunkiem rozpoznania sprawy jest złożenie przez prokuratora ustnego lub pisemnego wniosku o rozpoznanie sprawy w tym trybie, tzw. *Schnellantrag* oraz zdolność do natychmiastowego przeprowadzenia postępowania, na co ma wpływ nieskomplikowany stan faktyczny i jasna sytuacja dowodowa. W tym przypadku rozprawa główna w postępowaniu przyspieszonym odbyć powinna się natychmiast albo o wiele krótszym czasie niż trwałaby to w zwykłym postępowaniu. Drugie wymienione powyżej postępowanie szczególne, to postępowanie zaoczne prowadzone w stosunku do nieobecnej osoby (*Abwesende*) czyli podejrzanego, który przebywa za granicą albo jego miejsce pobytu nie jest znane i tym samym nie jest możliwe jego stawiennictwo w sądzie (§ 276 StPO). W przypadku nieobecności takiej osoby w sądzie rozprawa główna nie jest prowadzona, a dowody zostają zabezpieczone do późniejszego wykorzystania, gdy oskarżony stawi się do dyspozycji sądu (§ 285 StPO) (Malinowski 2014, s. 486–488).

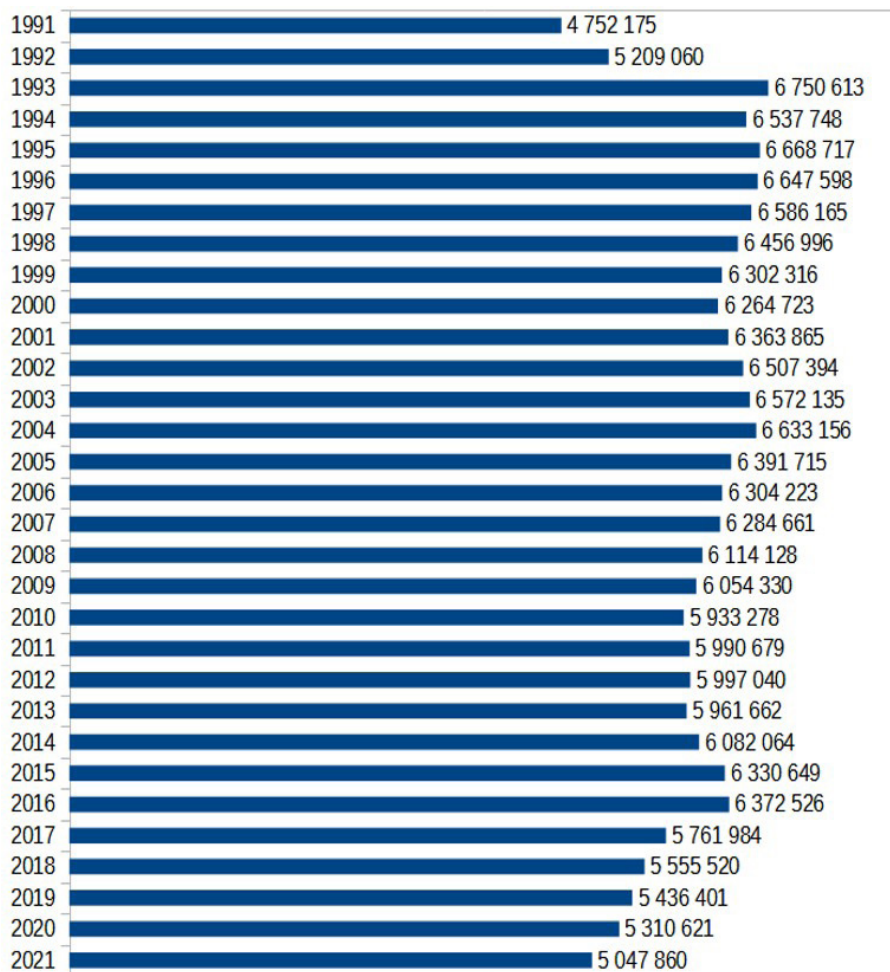
Również pokrzywdzony (*der Verletzte*) ma prawo uczestniczyć w procesie karnym (§ 406d–406h StPO), ale jako oskarżyciel posiłkowy, bądź w postępowaniu adhezyjnym, jako powód cywilny. Ma również prawo, zgodnie z przepisem § 406f ust. 1 StPO, w toku postępowania do korzystania z pomocy ustanowionego adwokata (*Rechtsanwalt*). W przypadku jego przesłuchania w charakterze świadka, na jego (pokrzywdzonego) wniosek, przy wykonywaniu tej czynności obecna może być wskazana przez niego zaufana osoba. Ale pokrzywdzony przede wszystkim ma prawo wglądu do zgromadzonych akt postępowania karnego zgodnie z § 406e StPO (Malinowski 2014, s. 489).

Liczba zarejestrowanych w Niemczech czynów karalnych jest bardzo duża o czym świadczy poniższy wykres słupkowy.

Analizowany wykres słupkowy poziomy przedstawia liczbę zarejestrowanych w latach od 1991 do 2021 czynów karalnych w Niemczech. W 1991 r. liczba ta była najniższa i wynosiła 4 752 175. I choć w 1992 r. liczba ta wzrosła o 456 885 w porównaniu z dalszymi latami była również niska i wynosiła 5 209 060. W 1993 r. liczba zarejestrowanych czynów karalnych w Niemczech (jak też w analizowanym całym okresie 1991 – 2021) była najwyższa i wynosiła 6 750 613. Poziom zarejestrowanych czynów karalnych powyżej 6 mln z niewielkimi różnicami utrzymywał się do 2009 r. (włącznie). Od 2010 r. liczba ta nieco zaczęła spadać poniżej 6 mln, by od 2014 r. do 2016 r. znów przekroczyć 6 mln. W roku 2017 i 2018 nastąpił wyraźny spadek czynów karalnych w Niemczech i osiągnął liczbę 5 555 520 w 2018 r. Jest to o 803 345 czynów karalnych

więcej niż w 1991 r., kiedy to było najmniej zarejestrowanych czynów karalnych. W kolejnych latach nastąpił spadek tej liczby i w 2021 r. liczba czynów karalnych w Niemczech wyniosła 5 047 860.

Wykres 1. Liczba zarejestrowanych czynów karalnych w Niemczech w latach 1991–2021

Źródło: <https://de.statista.com/statistik/daten/studie/197/umfrage/strafataren-in-deutschland-seit-1997/> [dostęp: 30.11.2022 r.]

Współczesny kształt niemieckiego procesu karnego charakteryzuje się podobieństwem do polskiej regulacji bowiem obejmuje on m.in. zbliżone zasady procesowe. W granicach niemieckiego procesu karnego występują zasady:

skargowości, oficjalności, legalizmu, swobodnej oceny dowodów, bezpośredniości oraz ustności. Niemiecki proces karny wykazuje usilne dążenia do wykrycia prawdy, dlatego niemieckie prawo daje możliwość organom procesowym do działania z urzędu i powiązania obowiązującej zasady prawdy materialnej, i zasady inkwizycyjności.

Przejawy inkwizycyjności można zaobserwować w granicach postępowania przed sądem w ramach pierwszej instancji § 244 ust. 2 StPO. Zaznaczyć jednak należy, że od wyroków, które zostały wydane przez sądy rejonowe (*Amtsgerichte*) jest przewidziana dla stron postępowania droga odwoławcza (środek odwoławczy *Berufung*), która charakteryzuje się cechami apelacji – § 323 StPO.⁸

Proces karny w Niemczech rozpoczyna się od postępowania przygotowawczego. By uruchomić kolejny etap procesu potrzebna jest skarga publiczna, bądź wniosek w zakresie wydania nakazu karnego. Wówczas rozpoczyna się postępowanie przejściowe, w toku którego przewodniczący przekazuje informacje oskarżonemu o przysługujących mu uprawnieniach dotyczących składania wniosków dowodowych oraz zarzutów przeciw otwarciu postępowania głównego. Jeżeli wystąpią przesłanki dotyczące obrony obligatoryjnej (§ 140 StPO) w przypadku, gdy oskarżony podejmuje działania bez ustanowionego dla siebie obrońcy, wtedy przewodniczący niezwłocznie wyznacza obrońcę. Zatem postępowanie przed sądem I instancji nie wykazuje zbytnich różnic w porównaniu z polskim procesem karnym (Gil D. 2015, s. 88).

W niemieckim procesie karnym występują też szczególne odmiany postępowania zwykłego: postępowanie przyspieszone, w którym następuje szybkie osądzenie sprawcy przestępstwa oraz postępowanie zaoczne, prowadzone w przypadku nieobecności podejrzanego. Również pokrzywdzony ma prawo uczestniczyć w procesie karnym, jako oskarżyciel posiłkowy, bądź w postępowaniu adhezyjnym, jako powód cywilny.

BIBLIOGRAFIA

Wykaz literatury

- Gil D.
2015 *Sprzeciw i quasi–sprzeciw w procesie karnym*, KUL, Lublin.
- Girdwoyń P.
2006 *Zarys niemieckiego procesu karnego*, Temida, Białystok.

⁸ <http://www.sejm.gov.pl/Sejm8.nsf/druk.xsp?nr=207> [dostęp: 30.11.2022 r.]; Uzasadnienie rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw, Druk nr 207, s. 9.

- Gössel K.–H.,
 2005 *Przewlekłość procesu karnego i środki jej zwalczania w wybranych krajach. Niemcy cz. 2*, [w:] Waltoś S., Czapska J. (red.), *Zagubiona szybkość procesu karnego. Jak ją przywrócić?*, LexisNexis, Warszawa.
- Górski A.
 2015 *Pozyskiwanie dowodów operacyjnych i procesowych z zagranicy. Analiza raportów oraz danych własnych pozyskanych w ramach badań – raporty krajowe*, [w:] Hofmański P. i in. (red.), *Pozaprocessowe pozyskiwanie dowodów i ich wykorzystywanie w procesie karnym*, C.H. Beck, Warszawa.
- Kulesza C., Boratyńska K.T.
 2004 *Usprawnienia postępowania karnego w Niemczech i Polsce*, Prokuratura i Prawo, nr 4.
- Kurek J.
 2016 *Wykorzystanie szpiegowskiego oprogramowania w działalności operacyjnej organów ścigania. Gwarancje konstytucyjne i procesowe z perspektywy doświadczeń niemieckich*, Przegląd Policyjny nr 1(121), Szczytno.
- Majcher Sz., Rusinek M., Żak M.
 2005 *„Szybkość postępowania karnego” – sprawozdanie z międzynarodowej konferencji naukowej*, [w:] Waltoś S., Czapska J. (red.), *Zagubiona szybkość procesu karnego. Jak ją przywrócić?*, LexisNexis, Warszawa.
- Malinowski Ł.
 2014 *Postępowanie po wniesieniu aktu oskarżenia do sądu*, [w:] Hofmański P. (red.), *System Prawa Karnego Procesowego. Proces karny – rozwiązania modelowe w ujęciu prawnoporównawczym*, t. II, Lexis Nexis, Warszawa.
- Marszał K.
 2008 *Proces karny. Zagadnienia ogólne*, Volumen, Katowice.
- Pożaroszczuk D.
 2014 *Środki zaskarżenia w procesie niemieckim*, [w:] Hofmański P. (red.), *System Prawa Karnego Procesowego. Proces karny – rozwiązania modelowe w ujęciu prawnoporównawczym*, t. II, Wolters Kluwer Polska, Warszawa.
- Prof. Dr Bernd Heinrich/Prof. Dr. Tobias Reinbacher
 2018 *Examinatorium Strafrecht-Arbeitsblatt Nr 5, Prozessmaximen*, Stand: 1. April, s. 1.
- Prof. Dr. Bernd Heinrich/Prof. Dr. Tobias Reinbacher
 2018 *Examinatorium Strafrecht-Arbeitsblatt Nr. 1, Ablauf des Strafverfahrens*, Stand: 1. April, s. 1.
- Szumiło–Kulczycka D.
 2015 *Wykorzystywanie w procesie karnym dowodów pochodzących z czynności pozaprocessowych policji i innych podobnie działających służb – raporty krajowe*, [w:] Hofmański P. i in. (red.), *Pozaprocessowe pozyskiwanie dowodów i ich wykorzystywanie w procesie karnym*, C.H. Beck, Warszawa.

Tarnowska D.

2009 *Różnice między dochodzeniem a śledztwem w polskim procesie karnym*, Wyd Un Szczecin, Szczecin 2009.

Wiśniewski Ł.

2014 *Postępowanie przygotowawcze*, [w:] Hofmański P. (red.), *System Prawa Karnego Procesowego. Proces karny – rozwiązania modelowe w ujęciu prawnoporównawczym*, t. II, Wolters Kluwer, Warszawa.

Wolfgang H.

2004 *Das deutsche Strafverfahren Rechtliche Grundlagen, rechtstatsächliche Befunde, historische Entwicklung und aktuelle Tendenzen*, Konstanz; tłumaczenie własne.

Akty normatywne niemieckie

Gerichtsverfassungsgesetz in der Fassung der Bekanntmachung vom 9. Mai 1975 (BGBl. I S. 1077), das zuletzt durch Artikel 8 des Gesetzes vom 7. Juli 2021 (BGBl. I S. 2363) geändert worden ist – Ustawa o ustroju sądów w wersji opublikowanej w dniu 9 maja 1975 r. (BGBl. I s. 1077), ostatnio zmieniona art. 8 ustawy z dnia 7 lipca 2021 r. (BGBl. I s. 2363) [online], <https://www.gesetze-im-internet.de/gvg/BJNR005130950.html#BJNR005130950BJNG000100666> [dostęp: 28.11.2022 r.]; tłumaczenie własne.

Gesetz über Ordnungswidrigkeiten in der Fassung der Bekanntmachung vom 19. Februar 1987 (BGBl. I S. 602), das zuletzt durch Artikel 31 des Gesetzes vom 5. Oktober 2021 (BGBl. I S. 4607) geändert worden ist; Ustawa o wykroczeniach administracyjnych w brzmieniu z dnia 19 lutego 1987 r. (BGBl. I s. 602), ostatnio zmieniona art. 31 ustawy z dnia 5 października 2021 r. (BGBl. I s. 4607) [online], https://www.gesetze-im-internet.de/owig_1968/BJNR004810968.html#BJNR004810968BJNG000011309 [dostęp: 29.11.2022 r.]; tłumaczenie własne.

Strafprozeßordnung in der Fassung der Bekanntmachung vom 7. April 1987 (BGBl. I S. 1074, 1319), die zuletzt durch Artikel 2 des Gesetzes vom 25. März 2022 (BGBl. I S. 571) geändert worden ist; Kodeks postępowania karnego w wersji opublikowanej w dniu 7 kwietnia 1987 r. (BGBl. I s. 1074, 1319), ostatnio zmieniony art. 2 ustawy z dnia 25 marca 2022 r. (BGBl. I s. 571) [online], <https://www.gesetze-im-internet.de/stpo/BJNR006290950.html#BJNR006290950BJNG000102311> [dostęp: 28.11.2022 r.]; tłumaczenie własne.

Strafgesetzbuch in der Fassung der Bekanntmachung vom 13. November 1998 (BGBl. I S. 3322), das zuletzt durch Artikel 1 des Gesetzes vom 11. Juli 2022 (BGBl. I S. 1082) geändert worden ist; Kodeks karny w wersji opublikowanej w dniu 13 listopada 1998 r. (BGBl. I s. 3322), ostatnio zmienionej art. 1 ustawy z dnia 11 lipca 2022 r. (BGBl. I s. 1082) [online], <https://www.gesetze-im-internet.de/stgb/BJNR001270871.html#BJNR001270871BJNG000102307> [dostęp: 28.11.2022 r.]; tłumaczenie własne.

Projekty

<http://www.sejm.gov.pl/Sejm8.nsf/druk.xsp?nr=207> [dostęp: 30.11.2022 r.]; Uzasadnienie rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw, Druk nr 207.

Strony internetowe

<http://www.uni-konstanz.de/rtf/kis/Heinz-Strafverfahren-2004.pdf> [dostęp: 28.1.2022 r.]; tłumaczenie własne.

<https://de.statista.com/statistik/daten/studie/197/umfrage/straftaten-in-deutschland-seit-1997/> [dostęp: 30.11.2022 r.].

INDICTMENT IN A GERMAN CRIMINAL TRIAL

Abstrakt: The contemporary shape of the criminal trial in Germany is similar to the Polish regulation, as it includes, for example, similar procedural rules. In the scope of the German criminal process, there are the following principles: legalism, complaints, officiality, free assessment of evidence, orality and immediacy. The German criminal process is characterized by a strong desire to discover the truth, for this reason German law allows the trial authorities to act ex officio as well as to link the binding principle of material truth with the principle of inquisition. The German criminal process begins with the preparatory proceedings. To start the next stage of the process, a public complaint or an application for a penal order is necessary. Then, interim proceedings begin, within which the chairman informs the defendant about his rights to submit evidence requests, as well as objections against the opening of the main proceedings. There are also special types of ordinary proceedings in German criminal proceedings: accelerated proceedings and default proceedings. The aggrieved party also has the right to participate in the criminal proceedings as an auxiliary prosecutor or in the adhesion proceedings as a civil plaintiff.

Keywords: Injured, German criminal trial, accused, accelerated proceedings, adhesion proceedings, preparatory proceedings

WOLNOŚĆ DO SWOBODY SUMIENIA I RELIGII PRAWEM DZIECKA

Streszczenie: Głównym celem zrealizowanych badań była analiza praw dziecka oraz wolności do swobody sumienia i religii, które zagwarantowane są przez Konwencję o Prawach Dziecka, łącząc ze sobą także władzę rodzicielską. Konwencja o Prawach Dziecka ratyfikowana została wraz z deklaracjami oraz zastrzeżeniami. Deklaracje dotyczyły między innymi przepisów odnoszących się do swobody wolności sumienia i religii dzieci. Konstytucja RP jest najważniejszym aktem prawnym w kraju. W polskim porządku prawnym wolność do swobody sumienia i religii posiada istotnie rangę konstytucyjną. Mimo to temat ten jest wciąż dość nieprecyzyjny. Do dziś w kwestii wolności istnieje swego rodzaju kontrast pomiędzy prawem krajowym a przepisami Konwencji. Polska w tej sprawie ma swoje stanowisko, zgodnie z którym dokonuje się tych praw z poszanowaniem władzy rodzicielskiej. Otóż Polski ustawodawca – w przeciwieństwie do przepisów Konwencji – na pierwszy plan wysuwa prawo rodziców do wychowywania dzieci według ich własnych przekonań. Ustawodawca nie przyjął też żadnych racjonalistycznych wytycznych, mogących określić moment, w którym dziecko osiągnie stopień dojrzałości odpowiedni do tego, aby móc z gwarancji do swoich praw skorzystać w sposób samodzielny. Nierozstrzygnięta pozostaje również kwestia sposobu, w jaki wolność wyznaniowa miałaby być przez dziecko realizowana. Podstawową metodą badawczą, która została zastosowana w pracy, była analiza aktów prawnych. Wykorzystano ponadto monografie oraz prace zbiorowe.

Słowa kluczowe: dziecko, prawa dziecka, wolność sumienia, wolność religii

WPROWADZENIE

Przedmiotem zainteresowania w obecnym czasie są prawa człowieka i ich przestrzeganie. Wolność sumienia i wyznania nazywana także „*wolnością sumienia i religii*” (Sobczak i Gołda-Sobczak 2012) to jedno z podstawowych praw nie tylko ze względu na wartość i rolę, ale również z uwagi na to,

że – jak głoszą słowa Biskupa Kościoła Katolickiego w Deklaracji o wolności wyznaniowej – „*przeto każdy ma obowiązek, a stąd też i prawo szukania prawdy w dziedzinie religijnej, aby przez użycie właściwych środków urobił sobie roztropnie słuszny i prawdziwy sąd sumienia*” (Sobór Watykański II 1965, s. 416). Można uznać, że powszechnie obowiązujące prawo, jakim jest wolność sumienia i religii, staje się poniekąd wyznacznikiem poziomu i stanu demokracji (Łopatka 1995, s. 50). Rozumienie wolności w pozytywnym sensie koncentruje się na wolności wyboru w zakresie własnych przekonań w sferze religijnej. Natomiast w negatywnym rozumieniu zagadnienie to przedstawia się jako wolność od przymusu w dziedzinie sumienia i religii głównie ze strony państwa, jak również innych grup społecznych (Krukowski 2003, s. 7). Głównym celem zrealizowanych badań była analiza przysługujących praw dziecka oraz wolności do swobody sumienia i religii. Żyjemy w wieku poszanowania praw człowieka i ważnym jest, aby dzieci wiedziały, że mają swoje prawa.

POJĘCIE DZIECKA I DEFINICJE LEGALNE POJĘCIA DZIECKA W PRAWIE MIĘDZYNARODOWYM I EUROPEJSKIM ORAZ W PRAWIE POLSKIM

Dzieci stanowią wysoki odsetek ludności, ludzkości oraz narodu, są ich stałymi towarzyszami. Były, będą i przede wszystkim są (Korczak 2012, s. 26). Ustanawiane w państwie prawa przypisane są wszystkim jego obywatelom bez względu na wiek (Balcerek 1986, s. 21). Identycznie, jak każda osoba fizyczna, dziecko jest podmiotem określonych praw i wolności. Godność należy się każdej istocie ludzkiej od momentu poczęcia (Konwencja o ochronie praw człowieka i godności ludzkiej wobec zastosowań biologii i medycyny w biomedycynie 1999, s. 140-151), gdyż jest ona źródłem wszystkich praw człowieka (Mazurek 1980, s. 24), do których zalicza się także prawa do wolności sumienia i wolności religii. Na tej podstawie można zatem uznać, że dziecko również tę godność posiada.

„Dziecko” w języku prawniczym nie jest pojęciem jednoznacznym. Sprawia to tym samym, że w celu rozróżnienia danych pojęć należy uprzednio je zdefiniować. To z kolei wiąże się z potrzebą ich usystematyzowania (Olszewski 2011, s. 205, 2014). Zgodnie z Małym słownikiem języka polskiego dziecko to „*niedorośla istota ludzka od urodzenia do wieku młodzieńczego*”. Natomiast w Słowniku języka polskiego określenie „dziecko” oznacza „*niedoroślą istotę ludzką od wieku młodzieńczego*”. Już w przytoczonych definicjach ukazują się niesprecyzowane pojęcia takie jak „niedorośla istota” i „wiek młodzieńczy”. W definicjach słownikowych możemy bowiem spotkać się z elementami, które dotyczą wieku oraz

podmiotowości człowieka, jednak nie uściślają dokładnie, na czym ów podmiotowość miałyby polegać (Olszewski 2011, s. 206). Co istotne i warte zaznaczenia, niełatwo jest znaleźć legalną definicję pojęcia „dziecka”. Według Konwencji o Prawach Dziecka, która jest podstawowym aktem prawnym kształtującym europejski system ochrony praw człowieka i zawierającym daną definicję legalną, „dziecko” – zgodnie z treścią art. 1 – oznacza każdą istotę ludzką z górną granicą wieku określoną na lat 18 (Dz. U. z 1991 r. Nr 120, poz. 526), pozostającą w wieku tak zwanej niedojrzałości psychofizycznej i społeczno-moralnej (Balcerk 1986, s. 21). Wyjątkiem staje się tutaj uzyskanie przez dziecko wcześniejszej pełnoletności. Wobec tego osiągnięcie przez dziecko określonego wieku można uznać za wyznacznik końcowego momentu dzieciństwa. Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności nie reguluje jednak wprost zakresu jej stosowania w odniesieniu do dzieci jeszcze nienarodzonych (Dz. U. z 1993 r. Nr 61 poz. 284). Można zauważyć, że o ile moment, na którym kończy się dzieciństwo, nie wzbudza większych zastrzeżeń, o tyle umowna granica, od której istota ludzka powinna zostać uznana za dziecko, może już doprowadzić do wielu rozważań i przemyśleń (Lach 2016, s. 18). Zabieg ten można przyjąć za celowy, gdyż jest on spowodowany licznymi rozbieżnościami (Kapelańska-Pręgoska 2010, s. 81-82). Niedookreślenie końcowe i ogólnikowość pojęcia „dziecko” miało na celu sprecyzowanie przez państwo w sposób samodzielny i swobodny momentu początku dzieciństwa (Bobrowska 2008, s. 79). Biorąc więc pod uwagę fakt, że Konwencja o Prawach Dziecka przekazuje kwestię ustalenia ostatecznej definicji pojęcia „dziecka” poszczególnym państwom, istotne staje się odwołanie do prawa polskiego.

Definicja legalna „dziecka” uwzględniona została tylko w jednym polskim akcie prawnym – dokładnie zlokalizowana jest ona w art. 2 ustawy o Rzeczniku Praw Dziecka (Dz. U. Nr 6, poz. 69 z późn. zm). W rozumieniu tej ustawy „dziecko” to każda istota ludzka od poczęcia aż do osiągnięcia pełnoletności. Przykładowo art. 10 § 1 kodeksu cywilnego stanowi, że pełnoletnia jest ta osoba, która ukończyła 18 lat, z wyjątkiem małoletniej kobiety, która zawarła związek małżeński, uzyskując tym samym w świetle polskiego prawa wcześniejszą pełnoletność. W tym przypadku to kodeks rodzinny i opiekuńczy precyzuje dokładne warunki zawarcia związku małżeńskiego. Art. 10 § 1 stanowi, iż z ważnych powodów sąd opiekuńczy może wyrazić zgodę na zawarcie związku małżeńskiego (zgodnego z dobrem założonej rodziny) kobiecie, która ukończyła 16 lat (Gromek 2009, s. 75-76). Na gruncie prawa polskiego ustawodawca ustalił również rozgraniczenie na dolną oraz górną granicę czasu trwania dzieciństwa. Dzięki temu nie pozostają nam złudzenia w związku z odniesieniem się do ochrony dziecka poczętego,

a na potrzeby niniejszego artykułu nie jest konieczne precyzyjne określenie tego momentu, ponieważ nie sposób mówić o wolności sumienia i wolności religii w stosunku do dziecka poczętego. Dziecko to człowiek, który po przyjściu na świat przez długi okres jest niezdolny do samodzielnego funkcjonowania (Balcerek 1986, s. 22). Dlatego prawa dziecka ze względu na ich status społeczny stanowią zespół uprawnień inny niż w przypadku dorosłych, w tym wolność sumienia i wyznania przysługuje dziecku dopiero od określonego momentu oraz rozpatrywane jest do osób, które osiągnęły odpowiedni stopień rozwoju, mający zagwarantować mu dostateczną zdolność rozeznania (Bielecki 2009, s. 94).

W świetle prawa polskiego występują także inne terminy wykorzystywane w odniesieniu do dzieci. W istocie przyjmuje się, że małoletni to osoba niepełnoletnia, która nie osiągnęła 18. roku życia. Z kolei nieletnim jest osoba w wieku poniżej 18 lat, a u której występują przejawy demoralizacji bądź też osoba w wieku od 13 do 17 lat, która dopuściła się czynu karalnego. Termin młodociany dotyczy osób w wieku od 15 do 18 lat, które mogą podlegać zatrudnieniu, jak również osób w wieku od 17 do 20 lat, które popełnią przestępstwo obarczalne odpowiedzialnością karną (Kołakowska 2002, s. 52).

WOLNOŚĆ SUMIENIA A WOLNOŚĆ RELIGII DZIECKA

Po uchwaleniu Konstytucji RP z 1997 roku i po ratyfikacji Konwencji o Prawach Dziecka pojawiło się w Polsce bardzo duże zainteresowanie prawem dziecka w odniesieniu do wolności sumienia i religii (Krukowski 2003, s. 5). Art. 53 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej gwarantuje dwie powiązane ze sobą wolności: wolność sumienia i wolność religii. Podmiotem wolności religii i sumienia jest „każdy”, co oznacza, że dotyczą one każdej osoby fizycznej, niezależnie od jej obywatelstwa. Żadna z regulacji prawnych nie odnosi się jednak bezpośrednio do dziecka, a jedynie – tak jak wyżej ogólnie określono – do „każdego”. Wyjątkiem jest tutaj Konwencja o Prawach Dziecka podpisana przez Zgromadzenie Ogólne ONZ. W art. 14 wymienionej konwencji zostało bowiem zagwarantowane prawo dziecka do swobody myśli, sumienia i wyznania. Tym samym dziecko stało się podmiotem tego prawa.

Na gruncie prawa polskiego należy przyjąć, że pojęcia te są równoznaczne, chociaż termin wpisany w Konstytucji jest większą wagą. Istotne jest, że państwo zgodnie z art. 53 jest podmiotem zobowiązany do gwarancji możliwości korzystania z przysługującej jednostce wolności sumienia i religii. W literaturze dotyczącej tego zagadnienia funkcjonują różne pojęcia, przez co są one traktowane w niejednoznaczny sposób, a doprowadzenie do takiej sytuacji M. Pietrzak

określił jako brak należytej rozwagi twórców Konstytucji (Pietrzak 1997, s. 181). Za podstawę wolności religii uznaje się przekonanie o istnieniu Boga bądź innej istoty najwyższej. Sobór Watykański II uznaje wolność religijną każdej osoby, która ma źródło w przyrodzonej i niezbywalnej godności człowieka. Podmiotem wolności czyni się rodzinę z nadrzędną rolą rodziców. Według nauk Soboru Watykańskiego II atrybutem rodziny jest wolność religijna, co z kolei oznacza prawo zarówno do organizowania życia religijnego członkom rodziny pod kierownictwem rodziców, jak również do decydowania przez rodziców o nauczaniu religijnym dzieci i wyborze szkół oraz innych środków wychowania (Misztal 2009, s. 67).

W roku szkolnym 2018/2019 w placówkach edukacyjnych na lekcje religii uczęszczało 88% uczniów. Zgodnie z danymi z 34 diecezji, w 1949 placówkach edukacyjnych prowadzone są lekcję etyki, na które uczęszcza zaledwie 1% uczniów (Archidiecezja Wroclawska 2020). Zgodnie z art. 53, ust. 2 stwierdza się, że dziecko ma prawo do uzewnętrzniania swojej religii w miejscu, w którym się znajduje, pomijając wspólnotę rodzinną, również w szkole. Z tego powodu Konstytucja RP art. 53, ust. 3 stanowi, że przedmiotem nauczania w szkole może być religia Kościoła bądź innego związku wyznaniowego, pod warunkiem, że jest on uregulowany prawnie. Gwarancja ta obejmuje zarówno szkoły publiczne, jak i prywatne.

Prawo rodziców do wychowywania dziecka, w tym wychowania religijnego, stawia dylemat dotyczący z kolei prawa do wolności religijnej dziecka, gdyż wchodzi w prywatną sferę ludzkiego życia. Wolność dziecka do sumienia i wyznania jest zatem równie ważna jak prawo rodziców do wychowywania, pomimo możliwości wystąpienia wywodzącej się z tego kolizji. Istotna w tej materii jest przede wszystkim zasada dobra dziecka. Już w pierwszym okresie życia to od rodziców zależy formacja duchowa dziecka, które w miarę dorastania staje się coraz bardziej samodzielne, kształtując tym samym swoją osobowość. Zakres prawa dziecka do wolności sumienia i religii w wielu aspektach uzależniony jest od poziomu jego rozwoju i osiągniętej w danym momencie dojrzałości. Warto zaznaczyć, że stopień dojrzałości w tej kwestii jest dość nieprecyzyjny. Zdarza się, że dzieci w tym samym wieku różnią się od siebie nie tylko poziomem dojrzałości intelektualnej, ale również moralnej. Szczególne jednak okoliczności powodują, że dzieci wymagać mogą specjalnej ochrony ze strony dorosłej osoby, z uwagi na swoją niedojrzałość psychofizyczną, życiową oraz społeczno-moralną (Balcerek 1986, s. 21). Niemniej jednak wolność sumienia obejmuje swobodę postępowania zgodnie z własnym sumieniem, o czym świadczy art. 53 ust. 2 Konstytucji RP (Krukowski 2003, s. 11).

Wolność sumienia okazuje się nierozdzielnie związana z wolnością religii i jest należna dziecku tak samo jak osobie dorosłej. Wszystkie prawa, jakie państwo ustanowiło w Konstytucji i przepisach szczegółowych, dotyczą dziecka i jemu również te prawa przysługują (Balcerek 1986, s. 24).

Warto zaznaczyć, że Konstytucja pomimo gwarancji wolności sumienia nie określa przejawów jej przestrzegania. Natomiast nie może ona podlegać jakimkolwiek ograniczeniom. Opierając się na międzynarodowych ustaleniach, prawo to jest bowiem nienaruszalne, co z kolei wiąże się z poszanowaniem i przestrzeganiem go w każdych warunkach (Łopatka 1996, s. 50). Aby móc mówić o wolności sumienia, warto podkreślić, że jest to wolność dokonywania wyborów na podstawie poznanych dotychczas i akceptowanych wartości. Wolność sumienia oznacza przede wszystkim wolność od ingerencji osób nieuprawnionych w sferę świadomości i zachowania zarówno osoby dorosłej, jak również dziecka (Sokołowski 1999, s. 262). Wolność sumienia – oprócz poszukiwania, jak i samego wyboru religii spośród wielu wyznań religijnych – uwzględnia także możliwość podjęcia decyzji o światopoglądzie areligijnym (Garlicki 1998, s. 108).

Z przeważającej większości praw obywatelskich dziecko korzysta pośrednio przez swoich rodziców bądź opiekunów, którzy zostali zobligowani przez państwo do zapewnienia mu podstawowych warunków wychowania, rozwoju i przede wszystkim życia (Balcerek 1986, s. 24). Racjonalnym wydaje się przyjąć, iż w momencie wystąpienia konfliktu pomiędzy życzeniem dziecka a wolą rodziców chociażby w kwestii związanej z uczestnictwem dziecka w nauczaniu religii w szkole, rodzice nie powinni podejmować decyzji bez uprzedniego wysłuchania jego zdania. Obydwie strony powinny wyjaśnić sobie wzajemnie swoje racje, nie pomijając przy tym stopnia rozwoju i dojrzałości dziecka, jak również poszanowania władzy rodzicielskiej. Mówiąc o władzy rodzicielskiej, warto mieć na uwadze istotną kwestię z tym związaną, która została ujęta w art. 95 § 2 kodeksu rodzinnego i opiekuńczego. Dokument ten zobowiązuje bowiem dziecko pozostające pod władzą rodzicielską do posłuszeństwa wobec rodziców (Bzdak 2000, s. 110-122). Niemniej jednak nie można zapominać, że wszystkie prawa i wolności człowieka są wrosłe w godność ludzką. Reasumując, dziecko powinno być traktowane w kwestii prawa do wolności sumienia i religii jako podmiot, a nie przedmiot. Oznacza to tym samym, że powinno być przez rodziców wysłuchane, a podejmowane decyzje powinny uwzględniać wolę dziecka. Jednocześnie nie jest to jednak równoznaczne z tym, że dzieci w sprawach wychowania religijnego mają decydować same o sobie (Smyczyński 1997, s. 193). Podjęcie decyzji bez udziału dziecka byłoby pomniejszeniem jego osobowej godności i wartości (Osiałyński 1997, s. 137). Decyzja powinna być zatem wspólna, bez przerzucania

jej ciężaru wyłącznie na rodziców bądź tylko na dzieci, ponieważ ostatecznie to rodzice ponoszą odpowiedzialność za dzieci do momentu osiągnięcia przez nich pełnoletności (Smyczyński 1997, s. 193).

FUNKCJA RODZICA WE WDRAŻANIU W ŻYCIE DZIECKA PRAWA DO WOLNOŚCI SUMIENIA I WOLNOŚCI RELIGII DZIECKA

Szczególnym ograniczeniom podlega korzystanie przez dzieci z przedmiotowej wolności, a są one w głównej mierze ograniczone wolą rodziców (Łopatka 1995, s. 22-23). Wiele państw przekazuje decyzję w związku z korzystaniem przez dzieci z wolności sumienia i religii rodzicom, jednak podporządkowanie się w tej kwestii powinno trwać nie dłużej niż do uzyskania przez dziecko odpowiedniego stopnia dojrzałości (Art. 48, ust. 1 Konstytucji). Określenie to nie doczekało się definicji ustawowej.

Rozwiązania w tej materii są różne, gdyż nigdy nie został określony jeden i uniwersalny wiek, od którego dziecko może z tego prawa korzystać (Pietrzak 2010, s. 35). Zupełnie inaczej jest zaś w innych kwestiach związanych z rozwojem dziecka. Trzynastolatek ma ograniczoną zdolność do czynności prawnych, może zawierać umowy należące do umów powszechnie zawieranych w drobnych bieżących sprawach życia codziennego. Tymczasem do 18. roku życia dziecka to jego rodzic decyduje o tym, czy będzie ono uczęszczało na lekcje religii, czy też nie (Mazurkiewicz 2016, s. 36-37).

Warto zauważyć, że zagadnienia ochrony praw dziecka i praw rodziców znacząco się przenikają, co oznacza, że dziecku przysługuje prawo do wolności sumienia i religii, ale warunkiem jest korzystanie z nich w pewnym stopniu pod władzą rodzicielską. Art. 2 pkt 4 ustawy o gwarancjach sumienia i wyznania stanowi, iż: „*korzystając z wolności sumienia i wyznania, obywatele mogą w szczególności: (...) wychowywać dzieci zgodnie ze swoimi przekonaniami w sprawach religii*” (Dz. U z 2017 r., poz. 1153 j.t.). Ustawodawca przyznaje tu rodzicom prawo do wychowania dzieci zgodnie z własnymi przekonaniami w kwestii religii, nie wspominając jednak o prawie dziecka. W ramach wykonywania władzy rodzicielskiej rodzice powinni także działać w zgodzie z interesem społecznym. Można założyć, że rodzice postępując zgodnie z dobrem dziecka, traktując jego potrzeby priorytetowo, przyczyniają się jednocześnie do jego rozwoju i przygotowują do wartościowego życia w przyszłości. W ten sposób realizują wspomniany interes społeczny (Dyrdół 2014, s. 291). Stosunek rodzica do dziecka i dziecka do rodzica wyznacza swego rodzaju miejsce dziecka w rodzinie, ale także

w społeczeństwie i w państwie. Rodzic daje możliwość pełnego rozwoju osobowości dziecka i pozytywnej samorealizacji kształtowania własnego losu (Balcerrek 1986, s. 22).

W odniesieniu do kwestii religijnej zauważyć należy, że na gruncie prawa polskiego brakuje regulacji, które gwarantowałyby wolność wyznania dziecka. Jest to zarazem pewna niekonsekwencja po stronie polskiego ustawodawcy, który przyznaje dziecku od 13. roku życia ograniczoną zdolność do czynności prawnych (art. 15 k.c.), nie odnosząc się w żaden sposób do kwestii podstawowego prawa dziecka, jakim jest wolność myśli sumienia i wyznania (Perdek 2017, s. 220). Prawo rodziców do wychowywania dzieci zgodnie z własnymi przekonaniami religijnymi uznaje również prawo oświatowe (Perdek 2017, s. 220). Mimo braku wskazania konkretów, kodeks rodzinny i opiekuńczy dostarcza ogólnych wskazówek w zakresie pogodzenia wolności religijnej dziecka z władzą rodzicielską. Zgodnie z dyrektywą art. 95 § 2 kodeksu rodzinnego i opiekuńczego dziecko, które może samodzielnie podejmować decyzje w pewnych sprawach, mimo swojej dojrzałości powinno wysłuchać opinii i zaleceń rodziców formułowanych dla jego dobra (Dz.U. 1994 nr 73, poz. 324 z późn. zm.). Dzięki temu instytucja władzy rodzicielskiej może stać się względem dziecka racjonalnym partnerstwem (Sokołowski 2013, s. 571). Śnią nam się doskonale dzieci przyszłości, więc nie możemy być głusi na ich prawa (Korczak 2012, s. 33). Ponadto zgodnie z treścią art. 95 § 4 rodzice zobowiązani są do uwzględnienia woli dziecka przy wykonywaniu swoich uprawnień rodzicielskich. Co więcej, rodzice powinni także, w miarę możliwości, respektować rozsądne życzenia dziecka. Artykuł 87 k.r.o. stanowi uzupełnienie tego współdziałania rodziców i dziecka poprzez zagwarantowanie dziecku poszanowanie jego godności i praw. Osobiste relacje dzieci i rodziców powinny być zatem oparte na wzajemnym szacunku (Lach 2016, s. 45).

Warto przy tym dodać, że ochrona wolności religijnej dziecka może przebiegać także na gruncie prawa cywilnego, w związku z ochroną dóbr osobistych (Radwański i Olejniczak 2011, s. 169). Obowiązkiem rodziców jest wychowanie wolnych ludzi, którzy swoje prawa do wolności sumienia i wyznania w pełni realizują. Zastosowanie zwrotu „wolność sumienia i wyznania” w art. 48 ust. 1 w miejsce „wolności sumienia i religii” jest kolejnym przykładem niekonsekwencji polskiego prawodawcy w stosowaniu właściwej nomenklatury. Jednakże, jak już wcześniej podkreślono, nazwy te można stosować zamiennie. Należy zatem przyjąć, że wolność sumienia i wyznania dziecka z art. 48 ust. 1 powinna być interpretowana w sposób identyczny, jak wolność sumienia i religii zagwarantowana w art. 53 ust. 1. Głos dziecka jest bowiem równie ważny, jak głos osoby dorosłej, a być może nawet ważniejszy.

OCHRONA PRAWNA WOLNOŚCI SUMIENIA I WOLNOŚCI RELIGII DZIECKA

Prawo dziecka do wolności sumienia i wolności religii jest prawem podmiotowym, co wiąże się z tym, że podlega ono ochronie prawnej. Wolność sumienia i wolność wyznania oznaczają swobodę w wyznawaniu wybranej bądź niewyznawania żadnej religii (Piekarski 1979, s. 5). Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej traktuje prawo do wolności sumienia i wolności religii w kategorii praw osobistych człowieka oraz obywatela. Przekonania religijne uznawane są przez państwa za sprawę prywatną (Piekarski 1979, s. 5). To z kolei powoduje także pozostanie pod ochroną prawa cywilnego. Przepisy Konstytucji (art. 48 ust. 1) potwierdzają, że dziecko posiada wolność sumienia i wolność wyznania, nie stawiając przy tym granicy wieku. Określają natomiast „status aktywnego dziecka”, który pozwala na realizację praw w sferze wolności sumienia i wyznania (Sobczak i Gołda Sobczak 2012, s. 41).

Prawo dziecka do wolności sumienia i wolności religii podlega także ochronie karnej. Według kodeksu karnego z 1997 r. za przestępstwa przeciwko wolności sumienia i religii uznawane są:

- dyskryminacja religijna (art. 194);
- złośliwe przeszkadzanie w wykonywaniu praktyk religijnych (art. 195);
- obraza uczuć religijnych (art. 196).

W celu zagwarantowania należytej ochrony praw dziecka został ustanowiony specjalny organ w obronie praw obywatelskich – Rzecznik Praw Obywatelskich, a w obronie praw dziecka – Rzecznik Praw Dziecka (Dz. U. 2000, nr 6, poz. 69). Dziecko, podlegając władzy rodzicielskiej, nie jest podmiotem całkowicie samodzielnym w wykonywaniu swoich praw. To rodzice w pierwszej kolejności mają obowiązek troszczyć się zarówno o dobro dziecka, jak również o jego prawo do wolności sumienia i wolności religii, tak, aby nie zostało ono naruszone. Konstytucja RP w art. 48 nakłada na rodziców obowiązek nienaruszania sfery prawnej, czyli sfery wolności religijnej dziecka jako podmiotu prawa. Rodzice powinni w wychowywaniu dziecka uwzględnić wolność sumienia i wolność wyznania, jak również przekonania dziecka. Rzecznik stoi na straży praw dziecka, które określone są w Konstytucji RP, Konwencji Praw Dziecka oraz innych przepisach prawnych, uwzględniając także prawa i obowiązki rodziców. Zakaz naruszania dóbr osobistych dziecka obejmuje również rodziców.

Prawo do wolności sumienia i wolności religii pojawia się w prawie międzynarodowym w Deklaracji Praw Człowieka i Obywatela, gdzie uznane zostało

ono za prawo niezbywalne, święte i przede wszystkim naturalne (Rogowska 2014, s. 237-251).

Powszechna Deklaracja Praw Człowieka i Obywatela uchwalona dnia 10 grudnia w 1948 roku w art. 18 oraz Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności sporządzona dnia 4 listopada 1950 roku, art. 9 mają ze sobą wiele wspólnego (Perdek 2017, s. 218). Mianowicie treść art. 18 Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka i Obywatela wskazuje, że:

„Każda osoba ma prawo do wolności myśli, sumienia i religii; prawo to obejmuje wolność zmiany swej religii lub przekonań, jak również wolność manifestowania swej religii lub przekonań, indywidualnie lub wspólnie z innymi, publicznie lub prywatnie, poprzez nauczanie, praktyki religijne, sprawowanie kultu i rytuałów” (Powszechna Deklaracja Praw Człowieka i Obywatela 1948).

Natomiast Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności uznaje, że zewnętrzna sfera wolności religijnej może podlegać ustawowym ograniczeniom „z uwagi na interesy bezpieczeństwa publicznego, ochronę porządku publicznego, zdrowia i moralności lub ochronę praw i wolności innych osób” (Dz. U. z 1993 r., nr 61, poz. 284).

PODSUMOWANIE

Istotne jest prawo dziecka do szacunku, w tym szacunku dla jego jeszcze niewiedzy. Żądajmy zatem szacunku dla młodego wysiłku i ufności. Dorośli powinni mieć świadomość, że prawa dziecka nie stoją w sprzeczności z ich prawami, ale je w sposób szlachetny uzupełniają. Dzieci z kolei powinny znać swoje prawa, aby możliwe było upominanie się o ich przestrzeganie, co wiązać się ma z nauką odpowiedzialności w rozumieniu, jak również przestrzeganiu praw wszystkich ludzi (Michalak 2014, s. 3). Prawo dziecka do wolności sumienia i wolności religii podlega ochronie prawnej. Obowiązkiem rodziców jest wychowanie wolnych ludzi, którzy swoje prawa do wolności sumienia i wyznania w pełni realizują. Wolność sumienia okazuje się nierozzerwalnie związana z wolnością religii i jest należna dziecku tak samo jak osobie dorosłej. Pozytywnym sensem rozumienia wolności jest wolność wyboru w zakresie własnych przekonań w sferze religijnej. Wolność sumienia i wolność wyznania oznacza także swobodę w wyznawaniu wybranej bądź niewyznawania żadnej religii.

BIBLIOGRAFIA

- Balcerek M.
1986 *Prawa dziecka*, Warszawa.
- Bielecki M.
2009 *Ewolucja wolności religijnej dziecka w Polsce w latach 1989-2009*, [w:] *Prawo wyznaniowe w Polsce (1989-2009). Analizy – dyskusje – postulaty*, red. D. Walencik, Katowice – Bielsko-Biała.
- Bobrowska I.
2009 *Rzecznictwo praw dziecka w Polsce*, Konin.
- Bzdak H.
2000 *Prawo dziecka do życia i godnego wychowania – uwarunkowania prawne, religijne i społeczne*, Szczecin.
- Dyrdół M.
2014 *Relacje rodzice – dziecko i ich prawne konteksty*, „Wychowanie w Rodzinie”, t. 10, nr 2.
- Garlicki L.
1998 *Polskie prawo konstytucyjne. Zarys wykładu*, Warszawa.
- Gromek K.
2009 *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, wyd. 3, Warszawa.
- Kapelańska-Pręgowska J.
2010 *Dziecko i jego prawa*, [w:] *Leksykon ochrony praw człowieka*, red. M. Balcerzak, S. Sykuna, Warszawa.
- Kołakowska-Przełomiec H.
2002 *Prawo polskie a Konwencja o Prawach Dziecka*, [w:] E. Czyż, *Prawa dziecka*, Warszawa.
- Korczak J.
2012 *Prawo dziecka do szacunku*, Warszawa.
- Krukowski J.
2003 *Ochrona wolności myśli, sumienia i religii dziecka*, „Roczniki Nauk Prawnych”, nr 13, z. 2.
- Lach I.
2016 *Dziecko jako podmiot wolności sumienia i wyznania*, Warszawa.
- Łopatka A.
1995 *Prawo do wolności myśli, sumienia i religii*, Warszawa.
- Mazurek F.J.
1980 *Godność człowieka a prawa człowieka*, „Roczniki Nauk Społecznych”, nr 8.
- Mazurkiewicz J.
2016 *Zanim pomysły nasze szczeną wraz z nami. Wrocławskie projekty ochrony prawnej dzieci i kobiet*, Wrocław.

- Michalak M., Czerwińska-Rydel A., Piątkowska R.
2014 *Moje Prawa Wazne Sprawa!*, Łódź.
- Misztal H.
2009 *Prawo rodziców do wychowania dzieci wg własnych przekonań*, „Teki Komisji Prawniczej OL PAN”, t. II.
- Olszewski B.
2011 *Uniwersalna defnicja dziecka*, "Acta Universitatis Wratislaviensis, Przegląd Prawa i Administracji", t. LXXXV.
- Osiatyński W.
1997 *Tvoja Konstytucja*, Warszawa.
- Perdek K.
2017 *Swoboda sumienia dziecka*, [w:] *Dobro pojemne jak krzywda. Prawna ochrona dziecka. Deklaracje a rzeczywistość*, red. J. Mazurkiewicz, Wrocław.
- Piekarski A.
1979 *Wolność sumienia i wyznania w Polsce*, Warszawa.
- Pietrzak M.
1997 *Stosunki państwo – kościół w nowej Konstytucji*, „Państwo i Prawo”, nr 11/12.
- Pietrzak M.
2012 *Prawo wyznaniowe*, Warszawa.
- Radwański Z., Olejniczak A.
2011 *Prawo cywilne – część ogólna*, Warszawa.
- Rogowska A.
2014 *Wolność sumienia i wyznania*, [w:] M. Jabłoński (red.), *Realizacja i ochrona konstytucyjnych wolności i praw jednostki w polskim porządku prawnym*, Wrocław.
- Skorupka S., Auderska H., Łempicka Z.
1968 *Mały słownik języka polskiego*, Warszawa.
- Sobczak J., Gołda-Sobczak M.
2012 *Wolność sumienia i wyznania jako prawo człowieka*, „Annales UMCS”, t. XIX, nr 1, Lublin.
- Smyczyński T.
1997 *Rodzina i prawo rodzinne w świetle nowej Konstytucji*, „Państwo i Prawo”, z. 11–12.
- Sokołowski T.
2013 *Komentarz do art. 95*, [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. H. Dolecki, T. Sokołowski, Warszawa.
- Szymczak M.
1978 *Słownik języka polskiego*, t. 1, red. M. Szymczak, Warszawa.
- Ustawa z dnia 31 stycznia 2000 r. o Rzeczniku Praw Dziecka; Dz. U. 2000, nr 6, poz. 69.

- Ustawa z dnia 17 maja 1989 r. o gwarancjach wolności sumienia i wyznania (Dz. U z 2017r., poz. 1153 j.t.).
- Ustawa z dnia 6 stycznia 2000 r. o Rzeczniku Praw Dziecka (Dz. U. Nr 6, poz. 69 z późn. zm.).
- Art. 1 Konwencji z dnia 19 listopada 1996 r. o ochronie praw człowieka i godności ludzkiej wobec zastosowań biologii i medycyny w biomedycynie: „Prawo i Medycyna” 3(1999). vol. s. 140-151.
- Konwencja o Prawach Dziecka z dnia 20 listopada 1989 r. (Dz. U. z 1991 r. Nr 120, poz. 526)
- Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności, sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r., zmieniona następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2 (Dz. U. z 1993 r. Nr 61 poz. 284).
- Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności, Dz. U. z 1993 r., nr 61, poz. 284.
- Sobór Watykański II, Deklaracja o wolności religijnej „Dignitatis humanae”, Rzym 1965.

FREEDOM OF CONSCIENCE AND RELIGION AS A RIGHT OF THE CHILD

Abstract: The main objective of the research was to analyze the rights of the child and the freedom to freedom of conscience and religion, which are guaranteed by the Convention on the Rights of the Child, also combining parental responsibility. The Convention on the Rights of the Child has been ratified with declarations and reservations. The declarations concerned, inter alia, provisions relating to the freedom of conscience and religion of children. The Constitution of the Republic of Poland is the most important legal act in the country. In the Polish legal order, the freedom to freedom of conscience and religion has indeed constitutional rank. Despite this, this topic is still quite imprecise. To this day, in the matter of freedom, there is a kind of contrast between national law and the provisions of the Convention. Poland has its own position in this matter, according to which these rights are exercised with respect for parental authority. Well, Polish legislator – in contrast to the provisions of the Convention – puts in the foreground the right of parents to bring up their children according to their own beliefs. Nor has the legislator adopted any rationalistic guidelines that could determine the moment when the child reaches a level of maturity adequate to be able to exercise the guarantee of his rights independently. The question of how religious freedom would be exercised by the child also remains unresolved. The basic research method that was used in the work was the analysis of legal acts. Monographs and collective works were also used.

Keywords: child, children's rights, freedom of conscience, freedom of religion

PRAWNOMIĘDZYNARODOWE GWARANCJE OCHRONY ZDROWIA OSÓB NIEPEŁNOSPRAWNYCH

Streszczenie: Starzejące się społeczeństwo oznacza zwiększającą się liczbę osób niepełnosprawnych, a tym samym nowe wyzwania w zakresie prawa dotyczącego praw socjalnych, w tym ochrony zdrowia. Istnieje szereg aktów prawnych mówiących o gwarancjach ochrony zdrowia osób niepełnosprawnych, na czele z Konwencją o prawach osób niepełnosprawnych z 2006 r. Jednak ciągle sytuacja osób z różnymi trudnościami zdrowotnymi jest trudna, a to oznacza, że większość postulatów wyrażonych w aktach prawnych nie została zrealizowana. Niniejszy artykuł zawiera prezentację najważniejszych norm prawa międzynarodowego dotyczących ochrony zdrowia, jego profilaktyki, dostępu do leczenia i rehabilitacji osób niepełnosprawnych. W artykule weryfikowana jest hipoteza mówiąca o tym, że poziom ochrony zdrowia i dostępu do rehabilitacji jest zależny przede wszystkim od sytuacji gospodarczej danego kraju, a w znikomym stopniu od umów międzynarodowych. Artykuł zawiera także konkluzje przedstawiające przyczyny wskazanej sytuacji.

Słowa kluczowe: niepełnosprawność, ochrona zdrowia, prawo ochrony zdrowia, prawa socjalne

WSTĘP

Sytuacja osób niepełnosprawnych wymaga poprawy na wielu płaszczyznach życia społecznego. Problem ten staje się powszechny m. in. ze względu na rosnący odsetek osób w podeszłym wieku, co wiąże się z większym ryzykiem wystąpienia niepełnosprawności (Przybyłka 2017, s. 188-189). Uzasadnione jest nowe podejście do niepełnosprawności jako stanu, iż niepełnosprawność to kontinuum, ponieważ każdy z nas był, jest, lub będzie w swoim życiu niepełnosprawny. „Niepełnosprawność jest więc naturalną częścią ludzkiego życia, która nie jest równoznaczna z tragedią i cierpieniem” (Perdeus-Białek 2009, s. 162).

Problem staje się zagadnieniem polityki ekonomicznej, a nie tylko społecznej (Piętka -Kosińska 2012, s. 60). Postęp medycyny sprawia też, że udaje się uratować więcej dzieci, które jeszcze kilkanaście lat temu nie mogłyby przeżyć po narodzinach z powodu różnych wad czy chorób, a dzięki rozwojowi nauki żyją, lecz wymagają intensywnego leczenia i rehabilitacji. Badacze zauważają, że „polityka zdrowotna państwa w zasadzie pozostaje na poziomie deklaracji – nie przedstawia strategii dostosowania systemu do nadchodzących zmian społecznych, co sprawia, że podmioty realizujące opiekę nie posiadają odpowiednich instrumentów (...)” (Derejczyk i in. 2014, s. 45).

Światowa Organizacja Zdrowia nie podaje jednej definicji niepełnosprawności, lecz rozróżnia niesprawność, niepełnosprawność i ograniczenia w pełnieniu ról społecznych. Za niesprawność uważana jest każda utrata sprawności lub nieprawidłowość w budowie lub funkcjonowaniu organizmu pod względem anatomicznym, psychologicznym, psychofizycznym. Za niepełnosprawność uważa się każde ograniczenie bądź niemożność (wynikające z niesprawności) prowadzenia aktywnego życia w sposób lub zakresie uznawanym za typowe dla człowieka. Z kolei ograniczenia w pełnieniu ról społecznych w strukturze WHO tłumaczone są jako ułomność wynikająca z niesprawności lub niepełnosprawności, ograniczająca lub uniemożliwiająca pełną realizację roli społecznej odpowiadającej wiekowi, płci oraz zgodnej ze społecznymi i kulturowymi uwarunkowaniami¹. W 1994 r. podczas Europejskiego Forum Niepełnosprawności Parlamentu Europejskiego zdefiniowano osobę niepełnosprawną jako osobę w pełni swych praw, która znajduje się w sytuacji upośledzającej ją w wyniku barier środowiskowych, ekonomicznych i społecznych, których z powodu występujących u niej uszkodzeń nie może przezwyciężyć tak jak inni ludzie. „Przytoczona definicja niepełnosprawności uwzględnia nie tylko defekt fizyczny osoby, ale także defekt środowiska, w którym ona żyje. Toteż w procesie rehabilitacji powinno oddziaływać się nie tylko na osobę rehabilitowaną, ale także na jej środowisko” (Wilmowska-Pietruszyńska 2015, s. 49).

Dostęp osób z niepełnosprawnościami do pełni praw obywatelskich, politycznych, gospodarczych, kulturalnych i socjalnych budzi wiele zastrzeżeń. „Istnieje potrzeba większej refleksji ustawodawcy nad sytuacją prawną osób niepełnosprawnych z perspektywy wizji nowego podejścia do kwestii niepełnosprawności i praw człowieka” (Kurowski 2014, s. 190).

¹ *Niepełnosprawność*, Witryna Ośrodka Informacji ONZ w Warszawie: <https://www.unic.un.org.pl/niepelnosprawnosci/> [2007, dostęp: 02.04.2023 r.]

Zgodnie z hierarchią ochrony praw człowieka, wyrażaną w powszechnych aktach wzywających do ich ochrony, podstawowym obowiązkiem wspólnoty państw i wspólnot narodowych jest zapewnienie każdemu człowiekowi prawnej ochrony życia (art. 3 Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka, art. 2 Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności), która nie jest możliwa bez troski o zdrowie i należytych warunków do pielęgnowania go. Trudności z dostępem do ochrony zdrowia zgodnej z aktualną wiedzą naukową w dziedzinie medycyny i rehabilitacji mogą w bezpośredni sposób zablokować możliwość korzystania z innych praw, w tym podejmowania pracy zarobkowej i uczestniczenia w życiu publicznym. Nie potrzeba woli dyskryminacji osób niepełnosprawnych w sytuacji zawodowej, aby miała ona miejsce, gdy system ochrony zdrowia działa wadliwie. Istnieje szereg aktów prawa międzynarodowego, których celem jest uskutecznianie prawa do korzystania z ochrony zdrowia na poziomie odpowiadającym aktualnej wiedzy medycznej.

HIPOTEZY I STRUKTURA

Celem niniejszego artykułu jest zbadanie aktów prawa międzynarodowego, w których zagwarantowano prawną ochronę zdrowia osobom niepełnosprawnym lub umieszczono wezwanie do działania, aby tego typu prawa były respektowane. Artykuł składa się z wstępu, prezentacji hipotezy badawczej, analizy aktów prawa międzynarodowego, w tym aktów prawa miękkiego. Następnie weryfikacji poddawana jest hipoteza badawcza. Artykuł zakończony jest podsumowaniem i wnioskami z badań.

Badania mają na celu zweryfikowanie hipotezy, która brzmi następująco: istnieją prawnomiędzynarodowe gwarancje ochrony zdrowia osób niepełnosprawnych, lecz ich realizacja zależy przede wszystkim od poziomu rozwoju służby zdrowia w poszczególnych państwach i ich sytuacji gospodarczej. Innymi słowy, hipoteza mówi o nieskuteczności norm międzynarodowych wobec ochrony zdrowia osób niepełnosprawnych. W hipotezie zakłada się, iż głównym czynnikiem, od którego zależy ochrona zdrowia osób niepełnosprawnych, jest stan służby zdrowia w poszczególnych państwach. Im bogatsze jest państwo, tym większa szansa na to, że osoba niepełnosprawna otrzyma większą liczbę potrzebnych jej świadczeń medycznych i rehabilitacyjnych. W przypadku pozytywnej weryfikacji hipotezy, w artykule podjęta zostanie także próba znalezienia odpowiedzi na pytanie o powody, dla którego wprowadzenie wielu prawnomiędzynarodowych zobowiązań do ochrony zdrowia osób niepełnosprawnych nie przyniosło do tej pory oczekiwanego rezultatu.

Faktem jest, że poziom realizacji praw gospodarczych, kulturalnych i społecznych, do których należy ochrona zdrowia, jest bardziej zależny od poziomu rozwoju gospodarczego państwa niż poziom realizacji praw obywatelskich i politycznych. Wszystkie te prawa przenikają się jednak i wzajemnie uzupełniają (Jankowska 2012, s. 30).

GWARANCJE OCHRONY ZDROWIA W ŚWIETLE PRAWA MIĘDZYNARODOWEGO

Za najistotniejszy dokument prawa międzynarodowego, który wprost odnosi się do zdrowia, leczenia i rehabilitacji osób niepełnosprawnych należy uznać Konwencję o prawach osób niepełnosprawnych sporządzoną w Nowym Jorku dnia 13 grudnia 2006 r. Składa się ona z preambuły i 50 artykułów. W preambule Konwencji jest mowa o tym, że większość osób niepełnosprawnych żyje w warunkach ubóstwa. W związku tym, wzywa się do zajęcia się problemem negatywnego wpływu ubóstwa na osoby niepełnosprawne. Jest to czynnik bezpośrednio powiązany z ochroną zdrowia, która jest radykalnie utrudniona w sytuacji ubóstwa. Bezpośrednimi kosztami niepełnosprawności są opłaty za konsultacje lekarskie, rehabilitację i leki (Piętka-Kosińska 2012, s. 57). Jednak w kontekście ochrony zdrowia, leczenia i rehabilitacji osób niepełnosprawnych, najważniejsze gwarancje zostały ujęte w artykułach 25 i 26 Konwencji. W art. 25 Konwencji jest mowa o prawie osób niepełnosprawnych do osiągnięcia najwyższego możliwego poziomu stanu zdrowia, bez dyskryminacji ze względu na niepełnosprawność. W tym samym artykule zawarte zostało zobowiązanie państw-stron do podjęcia wszelkich odpowiednich środków do zapewnienia osobom niepełnosprawnym usług medycznych i rehabilitacyjnych. Jest także zobowiązanie państw do zapewnienia bezpłatnych lub dostępnych po przystępnych cenach usług związanych ze zdrowiem. Jest mowa również o obowiązku profilaktyki oraz dostępności usług medycznych blisko miejsca zamieszkania osób niepełnosprawnych. W artykule przypomniano także, że niepełnosprawność nigdy nie może być powodem do jakiegokolwiek dyskryminacji. Art. 26 Konwencji dotyczy rehabilitacji i obli-guje państwa-strony do zapewnienia warunków do korzystania z niej. Jest w nim mowa o zobowiązaniu państw do zorganizowania, wzmocnienia i rozwinięcia usług oraz programów w zakresie wszechstronnej rehabilitacji.

Podstawę dla wprowadzenia Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych stanowiły wcześniejsze, powszechne akty prawa międzynarodowego podejmujące problematykę prawa człowieka. Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych w artykule 12 zawiera „...prawo każdego do korzystania z najwyższego osiągalnego

poziomu ochrony zdrowia fizycznego i psychicznego” oraz zobowiązanie dla państw do „stworzenia warunków, które zapewniłyby wszystkim pomoc i opiekę lekarską na wypadek choroby”. Ważny zapis dotyczący niepełnosprawności został zawarty również w Konwencji o prawach dziecka z 1989 r., w art. 23, który obliguje państwa-strony do zapewnienia dziecku psychicznie lub fizycznie niepełnosprawnemu pełni normalnego życia w warunkach gwarantujących mu godność oraz „umożliwiających osiągnięcie niezależności oraz ułatwiających aktywne uczestnictwo dziecka w życiu społeczeństwa”.

Karta praw podstawowych UE z 2000 r. w art. 35 zawiera zapis o ochronie zdrowia oraz jej wysokim poziomie. W artykule przypomina się jednak, zgodnie z prawem traktatowym, że dostęp do profilaktycznej opieki zdrowotnej i prawo do leczenia odbywa się „na warunkach ustanowionych w ustawodawstwach i praktykach krajowych”. W art. 21 ust. 1 Karty jest mowa o zakazie dyskryminacji ze względu m.in. na niepełnosprawność. Art. 26 Karty mówi również o zobowiązaniu Unii do zapewnienia osobom niepełnosprawnym samodzielności, a ta nie jest możliwa bez dostępu do rehabilitacji.

W 2012 roku Dyrektoriat Generalny Komisji Europejskiej do spraw Zdrowia i Bezpieczeństwa Konsumentów (DG SANCO) opracował Strategię europejskiego partnerstwa w zakresie innowacji na rzecz starzejącego się społeczeństwa (EIP). Sformułowano wtedy zadania takie jak promowanie pozytywnego wizerunku „starzenia się w zdrowiu”, tworzenie warunków dla innowacyjności, która miałaby pomóc w zmianie sposobu myślenia i projektowania, organizowania, finansowania i m.in. dostarczania świadczeń opieki zdrowotnej i pomocy społecznej (za: Derejczyk 2014, s. 48).

Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności z 1950 r. nie podejmuje bezpośrednio problematyki ochrony zdrowia. Jednak w art. 14 jest mowa o zakazie dyskryminacji, który dotyczy także aspektów zdrowotnych. Najważniejszą umową w strukturach Rady Europy podejmującą problem ochrony zdrowia i rehabilitacji osób niepełnosprawnych jest Europejska Karta Społeczna, która została uchwalona w 1961 r., a weszła w życie w 1965 r. Karta została podpisana po to, żeby cele polityki społecznej były sprecyzowane i aby lepiej chroniono podstawowe prawa społeczne, socjalne i ekonomiczne. Punkt 11 Preambuły do Karty mówi o tym, że „każdy ma prawo do korzystania z wszelkich środków umożliwiających mu osiągnięcie możliwie najlepszego stanu zdrowia”. Problematyka ochrony zdrowia została następnie poruszona w artykułach 11 i 15 oraz 23. Art. 11 mówi o zobowiązaniu państw-stron do współpracy w celu eliminowania przyczyn chorób oraz o kwestiach profilaktycznych i edukacyjnych. Jest to inne ujęcie problemu ochrony zdrowia niż we wskazanych wyżej aktach

prawnych, gdyż wskazuje cele dotyczące w pierwszej kolejności całego systemu ochrony zdrowia, a nie poszczególnych pacjentów, zakładając, że sprawny system będzie działał na ich korzyść. O szczegółowych prawach osób niepełnosprawnych jest mowa w art. 15. Jest to jednak norma skupiająca się na celu, jakim jest praca zawodowa osób niepełnosprawnych. Państwa są zobowiązane do umożliwienia takiej rehabilitacji oraz szkoleń, aby osoby niepełnosprawne mogły podejmować pracę zarobkową. Art. 23 Karty mówiący o prawach osób w podeszłym wieku zawiera również zobowiązanie do zagwarantowania takim osobom opieki medycznej i usług, których wymaga ich stan zdrowia, przez co należy rozumieć także rehabilitację.

Istnieje także szereg innych aktów miękkiego prawa, które podnoszą świadomość potrzeb osób niepełnosprawnych, choć rodzaj tych aktów nie wymaga ich ratyfikacji i dyskusji na forach poszczególnych krajów. Kompleksowo akty te zaprezentowała Maria Jankowska (por. Jankowska 2012: 36-43). Na forum ONZ powstały m.in. Deklaracja Praw Osób z Upośledzeniem Umysłowym z 1971 r., Deklaracja Praw Osób Niepełnosprawnych z 1975 r., Deklaracja Praw Osób Głuchych i Niewidomych z 1979 r. To także Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego z 1976 r., mocą, której rok 1981 został uznany na forum ONZ Międzynarodowym Rokiem Osób Niepełnosprawnych. W wyniku rezolucji Zgromadzenia Ogólnego ONZ z 3 grudnia 1982 r. powstał Światowy Program Działań na rzecz Osób Niepełnosprawnych. W 1992 r. dzień 3 grudnia został uznany przez ONZ za Międzynarodowy Dzień Osób Niepełnosprawnych (za: Jankowska 2012, s. 36). Do aktów powstałych w strukturach ONZ poruszających problem osób niepełnosprawnych należą także Zasady Tallińskie z 1989 r., Zasady Ochrony Osób Cierpiących na Choroby Psychiczne oraz Poprawy Opieki Zdrowotnej w tym Zakresie z 1991 r., a także Standardowe Zasady Wyrównywania Szans Osób Niepełnosprawnych z 1993 r. Wskazane akty nie mają charakteru wiążącego, ale wskazują ważne kierunki dla polityki poszczególnych krajów (Jankowska 2012, s. 37).

W strukturze Unii Europejskiej można wyróżnić dwa akty prawa miękkiego poruszające problematykę niepełnosprawności. Są to Decyzja Rady z dnia 3 grudnia 2001 r. w sprawie Europejskiego Roku Osób Niepełnosprawnych 2003 (2001/903/WE) i Rezolucja Rady Unii Europejskiej i przedstawicieli rządów państw członkowskich, zebranych w Radzie z dnia 17 marca 2008 r. w sprawie sytuacji osób niepełnosprawnych w Unii Europejskiej (2008/C75/01). Ważnym dokumentem miękkiego prawa jest także Deklaracja Madrycka z 2002 r., która mówi o zaniedbaniu troski o osoby niepełnosprawne.

Wskazane akty prawne pokazują wielopłaszczyznowość problemu. Niepełnosprawność często wiąże się lub współwystępuje z innymi problemami i trudnościami życiowymi: ubóstwem, trudnościami zawodowymi, wykluczeniem społecznym, brakiem umacniających więzi międzyludzkich. Zadaniem wspólnoty międzynarodowej jest uskutecznienie zapisów wskazanych norm prawnych. Wyeksponowane problemy nie budzą wielu kontrowersji. Istnieje powszechna zgoda odnośnie potrzeby publicznego wsparcia ochrony zdrowia i rehabilitacji osób niepełnosprawnych w każdym wieku. Mimo jednak kilkudziesięciu lat pracy nad wskazanymi licznymi aktami prawnymi, problem nie został skutecznie rozwiązany, a poziom ochrony zdrowia i dostępu do rehabilitacji osób niepełnosprawnych jest niewystarczający.

WERYFIKACJA HIPOTEZY

Hipoteza badawcza mówiła o znaczeniu rozwoju gospodarczego państw dla poziomu profilaktyki zdrowotnej, dostępu do leczenia i rehabilitacji osób niepełnosprawnych oraz o mniejszym wpływie prawa międzynarodowego. Mechanizm polegający na zależności poziomu rozwoju gospodarczego i jakości służby zdrowia jest dość czytelny w państwach zapewniających publiczną służbę zdrowia. Im większe jest dofinansowanie służby zdrowia, atrakcyjniejsze wynagrodzenia jej pracowników, a w rezultacie mniejsza emigracja lekarzy, fizjoterapeutów do bogatszych krajów, tym mniejsze są kolejki do specjalistów, a tym samym poziom ochrony zdrowia i dostępu do rehabilitacji osób niepełnosprawnych korzystniejszy.

Problemem jest brak skutecznego egzekwowania norm prawa międzynarodowego w zakresie ochrony zdrowia i rehabilitacji osób niepełnosprawnych. W Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych jest mowa o Komitecie ds. osób niepełnosprawnych, którego celem jest kontrolowanie stanu realizacji norm Konwencji. W praktyce jednak rola Komitetu ma charakter doradczy i sprawozdawczy. Nie dysponuje on sankcjami, których mógłby użyć w stosunku do państwa, które łamie normy Konwencji. Jest to szerszy problem prawa międzynarodowego w zakresie praw człowieka. Brakuje skutecznych mechanizmów kontroli podjętych zobowiązań. Problem jest podejmowany w literaturze. Maria Jankowska pisze, że „przy dużej liczbie różnych instytucji międzynarodowych powołanych do monitorowania, opiniowania, formułowania zaleceń i innych działań mających na celu ocenę respektowania praw osób niepełnosprawnych, trudno jest wskazać instrument skutecznego egzekwowania takich praw” (Jankowska 2012, s. 44).

Podobnie, działania innych sądów międzynarodowych nie są nakierowane na egzekwowanie poziomu ochrony zdrowia. Istnieją podstawy prawne do egzekwowania norm prawnych na gruncie Rady Europy poprzez skargi do Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, jednak możliwości egzekwowania przez Trybunał zmian prawnych w poszczególnych państwach są niewielkie, a kwoty zasądzonych odszkodowań finansowych rzadko motywują państwa do innych działań. Na gruncie prawa UE kwestia ochrony zdrowia jest traktatowo uznana za sprawę państw członkowskich i współdziałanie na tym polu jest wyzwaniem dla państw UE w przyszłości. Komitety ONZ kontrolujące wykonywanie Konwencji mają wpływ na stan przestrzegania praw człowieka w poszczególnych krajach najbardziej wtedy, gdy ich działania są połączone z aktywnością innych gremiów, w tym organizacji pozarządowych.

Faktem jest, że koszty niepełnosprawności mają ogromne znaczenie ekonomiczne. W poszczególnych państwach te koszty są inaczej rozłożone, jednak kraje rozwijające się i kraje bogate nie mogą traktować ich jako marginalnych. W Polsce „oszacowanie bezpośrednich kosztów niepełnosprawności (...), jak też próba uwzględnienia kosztów pośrednich wskazują na ich wysoki poziom finansowy (64,7 mld + 4,5 mld) i duże znaczenie ekonomiczne (4,9% PKB). Jest to skala porównywalna z publicznymi wydatkami na ochronę zdrowia” (Piętka-Kosińska 2012, s. 60).

Hipotezę potwierdzają badania empiryczne pokazujące poziom ochrony zdrowia i dostępu do usług rehabilitacyjnych. Najlepiej rozwinięty system ochrony zdrowia osób z niepełnosprawnościami mają Dania i Szwecja. Dotej grupy należą również Finlandia, Luksemburg, Holandia, Chorwacja, Belgia, Estonia oraz Niemcy. Najniższy poziom zabezpieczenia społecznego jest – według badań Eurostatu – na Cyprze i Malcie. Do krajów o niskim poziomie zabezpieczenia społecznego osób niepełnosprawnych można zaliczyć także Słowenię, Rumunię, Irlandię oraz Węgry (Organiściak-Krzykowska, Wiśniewski 2020, s. 94, 98).

WNIOSKI I PODSUMOWANIE

Przedstawione akty prawa międzynarodowego, w tym akty prawa miękkiego pokazują, że istnieje sporo norm mówiących o tym, jak powinna wyglądać polityka państw w zakresie ochrony zdrowia i dostępu do rehabilitacji osób niepełnosprawnych. Z aktów tych również jednoznacznie wynika, że problem ochrony praw związanych ze zdrowiem wiąże się lub współwystępuje z innymi trudnościami osób niepełnosprawnych. Potwierdza się hipoteza mówiąca o zależności

poziomu ochrony zdrowia od poziomu rozwoju gospodarczego państw oraz o niewystarczającym wpływie prawa międzynarodowego na działania rządów.

Można wyróżnić kilka przyczyn tego problemu. Taką przyczynę stanowi brak współpracy międzynarodowej w tym zakresie. W artykule 2 Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych jest mowa o współpracy międzynarodowej w celu realizacji celów Konwencji: „W odniesieniu do praw gospodarczych, socjalnych i kulturalnych, każde Państwo-strona zobowiązuje się podjąć kroki, w maksymalnym zakresie swoich możliwości i, w razie potrzeby, w ramach współpracy międzynarodowej, w celu pełnej realizacji tych praw, bez szkody dla zobowiązań zawartych w niniejszej Konwencji, które mają bezpośrednie zastosowanie, zgodnie z przepisami prawa międzynarodowego”. Jest to jednak stwierdzenie zbyt ogólne, przez co ma niewielkie przełożenie na zaangażowanie państw-stron w tym obszarze. Biorąc pod uwagę brak regulacji dotyczących współpracy specjalistów z różnych ośrodków medycznych w obrębie jednego kraju (Polski), wydaje się mało realne, aby szybko nastąpił wzrost aktywności w obrębie współpracy międzynarodowej. Często brakuje koordynacji między różnymi ośrodkami badawczymi (Sowa 2016, s. 70). Należy przychylić się do opinii, iż polski „system zabezpieczenia społecznego osób niepełnosprawnych należy stwierdzić, że jest on niedofinansowany i przytłoczony ogromem zadań” (Garbat, Paszkowicz 2004, s. 412).

Warto zwrócić też uwagę na inny wniosek obecny w literaturze. Przyczyną niewystarczającego rozwiązywania problemów niepełnosprawności jest pasywna polityka społeczna. „Deklarowane cele integracji społecznej i aktywizacji zawodowej tych osób nie są odpowiednio zoperacjonalizowane w przepisach prawa i w sposobach wydatkowania funduszy publicznych, a także nie są wyposażone w adekwatne zasoby organizacyjne instytucji publicznych” (Gąciarz 2017, s. 115).

Inna przyczyna to brak wystarczających nacisków na profilaktykę zdrowotną. W interesie ekonomicznym, a nie tylko społecznym odnoszącym się do praw człowieka, jest zwiększenie profilaktyki zdrowotnej, która pozwoli na lepszą kondycję zdrowotną społeczeństwa (Piętka-Kosińska 2012, s. 60; Przybyłka 2013, s. 192). Efektywna konstrukcja systemu zabezpieczenia społecznego sprawia, że przynajmniej część osób niepełnosprawnych może podejmować pracę zawodową i stawać się niezależną ekonomicznie, samodzielnie zaspokajać swoje potrzeby i wspierać wraz z innymi, zdrowymi członkami społeczeństwa, jego potrzeby (Garbat, Paszkowicz 2004, s. 412). Faktem jest bowiem, że znaczna część osób niepełnosprawnych to osoby, które są w wieku tzw. produkcyjnym, czyli jeśli otrzymają wsparcie rehabilitacyjne, prawdopodobnie będą mogły powrócić

do działalności zarobkowej i niezależności ekonomicznej (Wilmowska-Pietruszyńska 2015, s. 63).

Nie ulega wątpliwości, że problem ochrony zdrowia, profilaktyki, dostępu do leczenia i rehabilitacji osób niepełnosprawnych będzie narastał wraz ze starzejącym się społeczeństwem. W szczególności Europa potrzebuje lepszej koordynacji w tym zakresie, a w wieku krajach, w tym w Polsce, usprawnienia systemu, lepszej koordynacji oraz zwiększonego finansowania służby zdrowia i świadczeń rehabilitacyjnych. Potrzeba również położenia zdecydowanie większego nacisku na profilaktykę i wprowadzenie regulacji prawnych, które zobowiążą do niej państwa.

Analiza wyników badań nasuwa również pytania o to, dlaczego wskazane normy prawnie wiążące okazały się nieefektywne, a normy miękkiego prawa zbyt mało wpływowe. Nie byłoby uzasadnione uznać, iż jest to cecha prawa międzynarodowego w ogóle, gdyż istnieją liczne normy, które umożliwiają międzynarodowe działanie w ważnych sprawach. Prawdopodobnie, w przypadku ochrony zdrowia osób niepełnosprawnych i ich dostępu do rehabilitacji, powodem zaniedbań, obok przyczyny wskazanej w hipotezie, jest również brak zaangażowania w tę sprawę liderów politycznych. Temat pomocy niepełnosprawnym nie jest politycznie ważny, a aktywność na tym polu nie przynosi bezpośrednich korzyści wyborczych. Osoby niepełnosprawne, w tym osoby w podeszłym wieku, zazwyczaj nie mają również wielu możliwości nagłośnienia form pomocy, jakie otrzymałyby i chwaleń za nie polityków, którzy się do nich przyczynili. W konsekwencji, na politycznym populizmie najbardziej tracą osoby słabe i chore, bo trudno im głośno krzyknąć o swojej sytuacji. Pozostaje nadzieja, że – idąc za hipotezą badaną w artykule – rozwój gospodarczy będzie postępował, a wraz z nim poziom wsparcia osób niepełnosprawnych zostanie podniesiony zgodnie z normami wskazanymi w opisanych w niniejszym artykule aktach prawnych i będzie coraz mniej zależny od czynników pozaprawnych i nie merytorycznych.

BIBLIOGRAFIA

Monografia

Kurowski K.

2014 *Wolności i prawa człowieka i obywatela z perspektywy osób z niepełnosprawnościami*, Warszawa.

Monografia wieloautorska

Derejczyk J. i in.

2014 *Ochrona zdrowia osób starszych*, „Strategie działania w starzejącym się społeczeństwie. Tezy i strategie”, Warszawa.

Czasopisma

Gąciarz B.

2017 *Między deklaracjami równego traktowania a realiami wykluczenia. Polityka wobec niepełnosprawności jako przejaw dysfunkcji sfery publicznej*, „Studia Socjologiczne”, nr 4.

Garbat M., Paszkowicz M.

2004 *Polski system zabezpieczenia społecznego osób niepełnosprawnych*, „Nierówności społeczne a Wzrost Gospodarczy”, nr 4.

Jankowska M.

2012 *Prawa osób niepełnosprawnych w międzynarodowych aktach prawnych*, „Niepełnosprawność - zagadnienia, problemy, rozwiązania”, nr 1 (1).

Organiściak-Krzykowska A., Wiśniewski T.

2020 *Zabezpieczenie społeczne osób niepełnosprawnych w Polsce na tle państw Unii Europejskiej*, „Acta Universitatis Lodzianis. Folia Oeconomica”, nr 5 (350).

Piętka-Kosińska K.

2012 *Koszty niepełnosprawności*, „Polityka społeczna”, t. 10, nr 2.

Perdeus-Białek M.

2009 *Niepełnosprawność jako problem praw człowieka – droga do Konwencji ONZ o prawach osób niepełnosprawnych*, „Krakowskie studia międzynarodowe”, nr 3.

Przybyłka A.

2010 *Ochrona zdrowia osób niepełnosprawnych*, „Zabezpieczenie społeczne osób niepełnosprawnych”, Katowice.

2013 *Świadczenia dla osób starszych i niepełnosprawnych w ramach systemów ochrony zdrowia i pomocy społecznej (wybrane zagadnienia)*, „Acta Universitatis Lodzianis. Folia Oeconomica”, nr 297.

2017 *Starzenie się ludności w Polsce jako wyzwania dla systemu ochrony zdrowia*, „Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach”, nr 309.

Sowa A.

2016 *Usługi zdrowotne i socjalne wobec populacji starszej, przewlekle chorej i niepełnosprawnej realizowane w pomocy społecznej. Podstawy regulacyjne i praktyka*, „Zdrowie Publiczne i Zarządzanie”, nr 14/1.

Wilmowska-Pietruszyńska A.

2015 *Rehabilitacja w systemie zabezpieczenia społecznego osób niepełnosprawnych*, „Studia BAS”, nr 42/2.

Netografia

Niepełnosprawność, Witryna Ośrodka Informacji ONZ w Warszawie: <https://www.unic.un.org.pl/niepelnosprawnosci/> [2007, dostęp: 02.04.2023 r.].

World report on disability, World Health Organisation: <https://www.who.int/teams/non-communicable-diseases/sensory-functions-disability-and-rehabilitation/world-report-on-disability> [2011, dostęp: 12.04.2023 r.].

Akty prawne wiążące

Europejska Karta Społeczna sporządzona w Turynie dnia 18 października 1961 r., zrewidowana w Strasburgu dnia 3 maja 1996 r. (Dz.U. 1999 nr 8 poz. 67).

Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej sporządzona dnia 7 grudnia 2000 r. (Dz.U. UE. C. z 2007 r. Nr 303, s. 1 z późn. zm.).

Konwencja o prawach dziecka przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 20 listopada 1989 r. (Dz.U. z dnia 23.11.1991 r.).

Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r. (Dz.U. 1993 Nr 61, poz. 284).

Konwencja o prawach osób niepełnosprawnych sporządzona w Nowym Jorku dnia 13 grudnia 2006 r. (Dz.U. 2012 poz. 1169).

Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych sporządzony w Nowym Jorku dnia 19 grudnia 1966 r. (Dz.U. 1977 nr 38 poz. 169).

Powszechna Deklaracja Praw Człowieka sporządzona w Paryżu dnia 10 grudnia 1948 r.

Akty miękkiego prawa

Decyzja Rady z dnia 3 grudnia 2001 r. w sprawie Europejskiego Roku Osób Niepełnosprawnych 2003 (2001/903/WE).

Deklaracja Madrycka przyjęta na Europejskim Kongresie na rzecz Osób Niepełnosprawnych w dn. 20 – 24 marca 2002 r.).

Deklaracja Praw Osób Niepełnosprawnych przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Organizacji Narodów Zjednoczonych uchwałą 2856 (XXVI) w dniu 9 grudnia 1975 r.

Deklaracja Praw Osób z Upośledzeniem Umysłowym z 1971 r.

Deklaracja Praw Osób Niepełnosprawnych z 1975 r.

Deklaracja Praw Osób Głuchych i Niewidomych z 1979 r.

Rezolucja Rady Unii Europejskiej i przedstawicieli rządów państw członkowskich, zebranych w Radzie z dnia 17 marca 2008 r. w sprawie sytuacji osób niepełnosprawnych w Unii Europejskiej (2008/C75/01).

Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ z dnia 16 grudnia 1976 r. nr 31/123 w sprawie proklamowania roku 1981 jako Międzynarodowy Rok Osób Niepełnosprawnych.

Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ z dnia 3 grudnia 1982 r. nr 37/52 o przyjęciu Światowego Programu Działania na rzecz Osób Niepełnosprawnych.

Standardowe Zasady Wyrównywania Szans Osób Niepełnosprawnych z 1993 r.

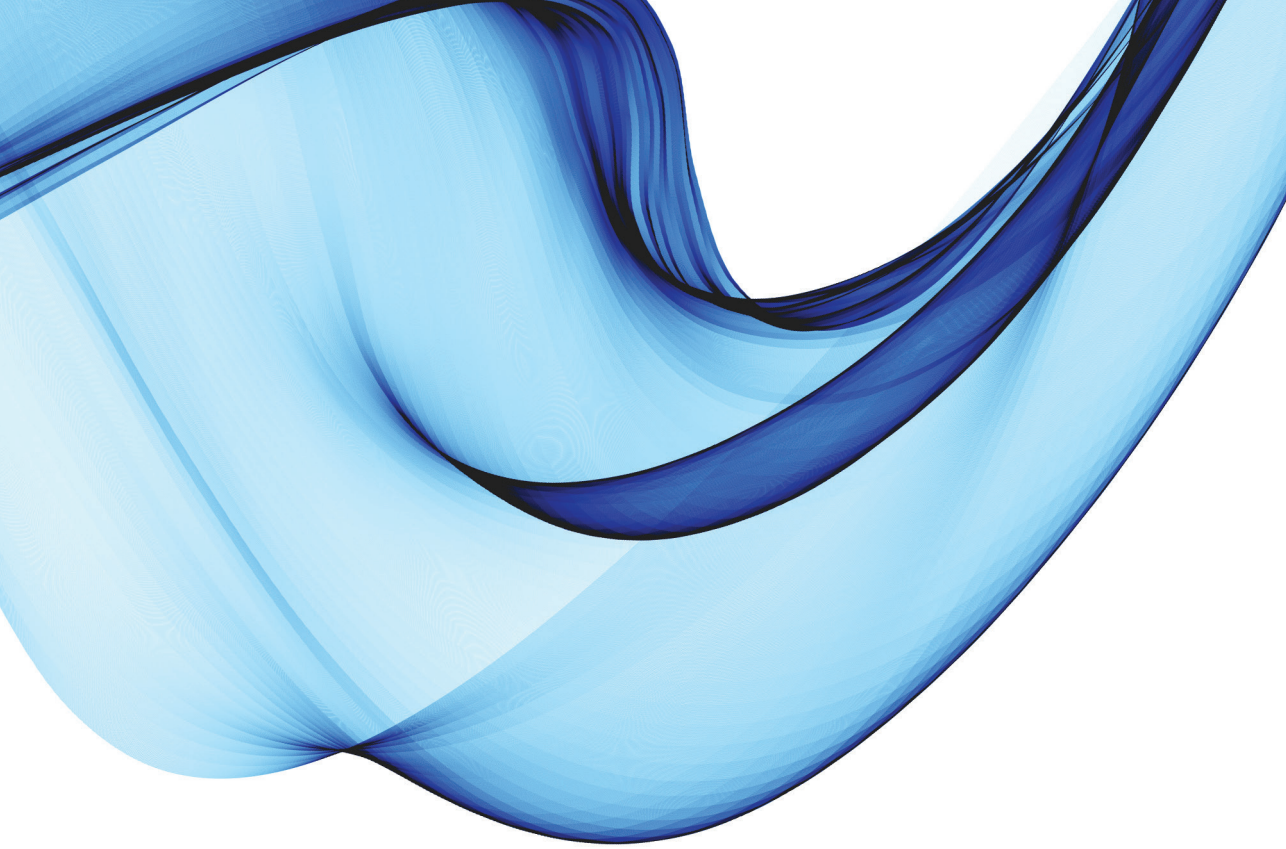
Zasady Tallińskie z 1989 r.

Zasady Ochrony Osób Cierpiących na Choroby Psychiczne oraz Poprawy Opieki Zdrowotnej w tym Zakresie z 1991 r.

GUARANTEES OF HEALTH PROTECTION FOR PEOPLE WITH DISABILITIES IN INTERNATIONAL LAW

Summary: An aging society means an increasing number of people with disabilities. It creates also new challenges in the field of social rights law, including health protection. There are many legal acts focusing on health protection of people with disabilities, including the Convention on the Rights of Persons with Disabilities from 2006. However, situation of people with various health problems is still difficult. It means that most of the postulates expressed in the legal acts have not been implemented. This article contains a presentation of the most important norms of international law concerning health protection, its prevention, access to treatment and rehabilitation of people with disabilities. The overall goal is to examine the hypothesis saying that the level of health protection and access to rehabilitation depends primarily on the economic situation of a given country. In the final part of the article concluding remarks and observations are offered.

Key words: disability, health protection, health protection law, social rights

ISBN: 978-83-67527-64-4